

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากหัวข้อของการวิจัยในเรื่องนี้ ลำดับแรกจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจถึงกรอบแนวความคิดเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาค ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศได้บัญญัติรับรองเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อที่จะทราบถึงขอบเขตเสรีภาพของมนุษย์ในบริบทของสังคมการเมืองนั้นว่า มีอยู่มากน้อยเพียงใด และมีเสรีภาพใดบ้างที่รัฐได้ให้หลักประกันคุ้มครองเอาไว้ ซึ่งจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการพิจารณากรอบเล็ก ๆ หรือสภาวะการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นในสังคมดังเช่น กรณีการที่ผู้หญิงเลือกที่จะออกบวชในพุทธศาสนานั้น ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนเสรีภาพดังกล่าวให้สอดคล้องหรือบรรลุดตามหลักเสรีภาพในกรอบใหญ่ที่รัฐได้ให้หลักประกันเอาไว้หรือไม่ ส่วนเรื่องความเสมอภาคนั้นได้มุ่งเน้นเพื่อให้ทราบถึงแนวความคิดในการใช้หลักความเท่าเทียมใดมาเป็นพื้นฐานของการพัฒนานำไปสู่ความเท่าเทียมกันทางการเมืองหรือความเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมาย อีกทั้งความเท่าเทียมกันที่เป็นพื้นฐานดังกล่าวจะต้องไม่ถูกแบ่งแยกด้วยสิ่งใดบ้างที่จะก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาส่วนต่างๆ ของสังคมดังเช่น สถาบันศาสนาว่ามีการยึดในหลักเกณฑ์ดังกล่าวและมีการปรับเปลี่ยนตามมากน้อยเพียงใด

ส่วนแนวความคิดต่อมาก็คือ แนวความคิดในเรื่องอิทธิพล การนำแนวความคิดดังกล่าวมาใช้ก็เพื่อช่วยอธิบายและทำความเข้าใจถึงอิทธิพลของสถาบันศาสนาที่มีต่อสถาบันทางการเมืองได้อย่างไร ทำไมถึงไม่สามารถใช้กลไกที่มีอยู่ของรัฐให้เกิดประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงเรื่องดังกล่าวได้ เพราะเนื้อหาแนวความคิดในเรื่องอิทธิพลจะชี้ให้เห็นถึงว่า มีปัจจัยหรือทรัพยากรที่ครอบครองอยู่อะไรบ้างที่สามารถนำมาใช้ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นๆ ได้

สำหรับอีกทฤษฎีที่นำมาใช้ก็คือ ทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผล ทฤษฎีนี้นำมาใช้ประกอบในการทำความเข้าใจถึง การกระทำของสถาบันศาสนาในการปฏิเสธที่จะอนุญาตการอุปสมบทผู้หญิงให้เป็นภิกษุณีนั้นว่าลึกๆ แล้วมีที่มาจากปัจจัยอะไรที่มีส่วนมากำหนดการแสดงออกพฤติกรรมให้มีลักษณะไปในทางเช่นนั้น

ส่วนทฤษฎีสุดท้ายก็คือ ทฤษฎีวาทกรรม ทฤษฎีดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เพื่อช่วยในการพิจารณาการตีความบทบัญญัติในพระไตรปิฎกที่แตกต่างกันออกไปสองแนวทางว่า ควรจะยึดแนวทางใดเป็นสำคัญ โดยใช้วาทกรรมหลักที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นมาช่วยในการตัดสิน ซึ่งในส่วน of รายละเอียดจะกล่าวเป็นลำดับดังต่อไปนี้

2.1 แนวความคิดในเรื่องเสรีภาพ

คำว่า “เสรีภาพ” ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปนั้นมีความสำคัญอยู่ที่ว่า คนแต่ละคนที่มารวมกันอยู่เป็นสังคมการเมืองนั้นนอกจากจะมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้ว แต่ละคนยังมีฐานะเป็นปัจเจกบุคคลอีกด้วย ซึ่งในคนแต่ละคนล้วนมีปัจเจกภาวะของตนเอง ปัจเจกภาวะนี้ได้แก่ อุดมคติในชีวิต ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติต่างๆ ที่มีต่อโลกและชีวิต

เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองจริงอยู่ว่า ในการอยู่ร่วมกันนั้นเราจำเป็นต้องปฏิบัติตัวในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม แต่การเข้ามาอยู่ในสังคมการเมืองนี้คงมิได้หมายความว่า เราทุกคนจะต้องเสียสละปัจเจกภาวะทั้งหมดของตน ถึงตรงนี้จึงเกิดปัญหาว่า เสรีภาพของปัจเจกชนควรถูกจำกัดภายในขอบเขตเท่าใด มีเสรีภาพแบบใดบ้างที่รัฐไม่สามารถจำกัดขอบเขตได้

นักปรัชญากลุ่มเสรีนิยมได้ตอบข้อปัญหาดังกล่าวในลักษณะร่วมกันที่ว่า รัฐหรือประเทศเป็นชื่อสมมุติไม่มีตัวตนอยู่จริง สิ่งที่มีอยู่คือ ปัจเจกชนแต่ละคนที่มารวมกันก่อตั้งรัฐหรือประเทศนั้น ปัจเจกชนแต่ละคนต่างก็มีปัจเจกภาวะเฉพาะตน ปัจเจกภาวะที่ว่ามีได้แก่ อุดมคติในชีวิต เป้าหมายของชีวิต ความเชื่อ ความคิด และทัศนคติต่อโลกและชีวิต คนเรานั้นหากปราศจากปัจเจกภาวะย่อมไร้ความหมาย คุณค่าของคนอยู่ที่ไหนหากไม่อยู่ที่การที่คนผู้นั้นมีอุดมคติ มีเป้าหมาย มีความเพียรพยายามไปสู่จุดหมายที่วางไว้ นอกจากสิ่งเหล่านี้ความคิด ความเชื่อเฉพาะตนย่อมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเป็นปัจเจกบุคคล¹

โดย ล็อก ได้กล่าวเอาไว้ว่า สังคมของมนุษย์เกิดจากข้อตกลงของมนุษย์ที่มีอิสระ และเสมอภาคที่จะรวมกัน รัฐบาลเป็นผลมาจากความยินยอมและความสมัครใจของบุคคลทุกคน มีหน้าที่ตามข้อตกลงที่ให้กับประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพิทักษ์ไว้ซึ่งสิทธิพื้นฐานของมนุษย์คือ สิทธิในเสรีภาพและในทรัพย์สิน²

¹ สมภาร พรหมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 60.

² John Lock, Two Treatises of Government, P.399- 409 และ 460- 468, อ้างถึงใน วิสุทธิ โภธิแทน, ประชาธิปไตย: แนวความคิดและตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), หน้า 31.

รุสโซ ได้ให้ความสำคัญของเสรีภาพไว้ว่า เสรีภาพเป็นของขวัญจากธรรมชาติเพียงเพราะว่าเป็นมนุษย์³ และการปฏิเสธเสรีภาพก็คือ การปฏิเสธความเป็นมนุษย์ ไม่มีอะไรที่จะเป็นสิ่งทดแทนให้เสมอได้สำหรับคนที่สละทุกอย่างเช่นนั้น แท้จริงแล้วการปฏิเสธเสรีภาพนั้นขัดต่อธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ เพราะในเมื่อเรานำเอาเสรีภาพออกจากเจตนารมณ์ก็เท่ากับปลดเปลื้องคุณค่าทางศีลธรรมออกจากกิจกรรมการปฏิบัติทุกอย่างของมนุษย์⁴

เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการมาร่วมกันสร้างสังคมการเมืองคือ เพื่อป้องกันความเดือดร้อนวุ่นวายอันเป็นผลจากการที่ปัจเจกชนแต่ละคนต่างก็ต้องการใช้เสรีภาพที่ตนมีอยู่ และเพื่อแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือระหว่างกันเพื่อให้จุดหมายดังกล่าวนี้บรรลุผล ทุกคนที่มาร่วมกันอยู่ในสังคมการเมืองจึงจำเป็นต้องเสียสละเสรีภาพบางส่วนที่มีอยู่ แน่หนอนว่าการเสียสละนี้ย่อมต้องมีอะไรบางอย่างที่ได้กลับมาเป็นผลตอบแทน สิ่งที่คนแต่ละคนได้รับตอบแทนการเสียสละเสรีภาพบางส่วนก็คือ การคุ้มครองสิทธิ เมื่ออยู่นอกสังคมการเมืองทุกคนมีเสรีภาพเต็มที่ แต่ในขณะที่เดียวกันทุกคนก็ไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิ ยกตัวอย่าง นายดำสามารถใช้เสรีภาพเดินเข้าไปหยิบฉวยข้าวของในบ้านนายขาวได้ นายขาวก็สามารถทำเช่นนั้นได้เช่นกัน ทุกคนมีเสรีภาพแต่ทุกคนไม่มีสิทธิ เมื่อมาอยู่ในสังคมการเมืองแล้ว นายดำจะถูกจำกัดเสรีภาพที่จะเดินเข้าไปหยิบฉวยข้าวของในบ้านนายขาว นายขาวก็ถูกจำกัดสิทธิแบบเดียวกันเช่นกัน การที่ทั้งสองคนถูกจำกัดเสรีภาพนี้มีสิ่งหนึ่งที่ทั้งคู่ได้รับเป็นผลตอบแทน สิ่งนี้คือ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สิน

จากที่กล่าวมานี้เห็นได้ว่า เสรีภาพที่ควรจะถูกจำกัดขอบเขตนั้นน่าจะเป็นเสรีภาพชนิดที่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นเท่านั้น ไม่มีเหตุผลที่เสรีภาพซึ่งไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่นจะต้องถูกจำกัด⁵

โดยมี Jeremy Bentham ได้ให้ความเห็นว่า แต่ละคนควรมีเสรีภาพ เพราะเมื่อมีเสรีภาพคนเราก็จะหาความพอใจได้อย่างเต็มที่ แต่ถ้าเสรีภาพนั้นทำให้ความพอใจของคนอื่นลดลง ก็ต้องมีกฎหมายจำกัดเสรีภาพลงบ้างเพื่อให้เกิดความพอใจสูงสุดแก่คนส่วนมาก⁶

³ Jean- Jacques Rousseau, *The First and Second Discourses* (New York: St. Martin Press, 1964), P.102, อ้างถึงใน สุรินทร์ พิศสุวรรณ, "เสรีภาพ: แก่นทางความคิดในปรัชญาการเมืองของรุสโซ" *ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521), หน้า 154.

⁴ Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract* (Baltimore: Penquin Books Ltd, 1970), P. 55, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.

⁵ สมภาร พรหมทา, *ปรัชญาสังคมและการเมือง*, หน้า 61.

⁶ สุจิต บุญบงการ, *การเมืองและสังคม* (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 73.

John Stewart Mill เป็นอีกผู้หนึ่งที่ทำให้ความสำคัญแก่เสรีภาพของมนุษย์มาก Mill สนับสนุนเสรีภาพในการแสดงความคิดและการถกเถียงแสดงความคิดเห็น โดยเขาได้แสดงความคิดเห็นว่า

“ถ้าคนเราทั้งหมดยกเว้นคนๆ เดียวมีความเห็นอย่างเดียวกัน แต่คนเพียงคนเดียวมีความเห็นแตกต่างออกไป คนทั้งหมดไม่มีสิทธิที่จะอ้างไม่ให้คนๆ นั้นออกความเห็น เช่นเดียวกันในกรณีคนๆ เดียวมีอำนาจมากก็ไม่อาจอ้างสิทธิที่จะไม่ให้ผู้อื่นออกความเห็นได้”⁷

แนวความคิดนี้จึงแสดงถึงความต้องการที่จะให้มนุษย์มีเสรีภาพในการใช้ปัญญา ความคิดของเขาได้อย่างเต็มที่และสูงสุด แต่อย่างไรก็ตามเสรีภาพจะต้องมีขอบเขตที่ไม่ละเมิดซึ่งบุคคลอื่น

“ไม่มีใครที่จะแสวงกล่าวได้ว่า การกระทำ (action) นั้น ควรทำได้อย่างเสรีเท่าๆ กับความคิดเห็น (opinion) และแม้การแสดงความคิดเห็นนั้นก็สูญเสียภูมิคุ้มกัน หากการแสดงออกเช่นนั้นแรงรื้อให้เกิดการกระทำอันเลวทราม”⁸

Mill จึงเป็นผู้สนับสนุนให้มีเสรีภาพอย่างกว้างขวาง แต่ก็เห็นว่า เสรีภาพจะต้องมีข้อจำกัดที่จะไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น

เสรีภาพเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งสังคมที่เป็นเสรีประชาธิปไตยจะต้องสร้างเสริมรักษาเสรีภาพให้เป็นไปอย่างกว้างขวาง แต่เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยมิได้หมายความว่า ใครจะทำอะไรก็ได้เพราะถ้าหากยินยอมให้ทุกคนทำตามที่ตนปรารถนาแล้วย่อมจะเกิดการละเมิดซึ่งเสรีภาพของบุคคลอื่น เสรีภาพจึงจะต้องมีข้อจำกัด แต่ข้อจำกัดของเสรีภาพจะต้องทำให้อยู่อย่างกว้างขวางกว่าการไม่จำกัด คือ ถ้าไม่มีข้อจำกัดเสรีภาพในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในภาวะใดภาวะหนึ่ง อาจทำให้เกิดการละเมิดเสรีภาพกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น

⁷ Maurice Cowling, *Selected Writing of John Stewart Mill* (New York: Mentor book, 1968), p.135, อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวนิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 8.

⁸ John Stewart Mill, *Utilitarianism, Liberty and Representation Government* (London: J.M. Duit & Sons, 1948), P 114, อ้างถึงใน วิสุทธิ โภธิแทน, ประชาธิปไตย: แนวความคิดและตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ, หน้า 34.

จนทำให้เสรีภาพมีน้อยกว่าความเป็นจริง⁹ เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นความสามารถของบุคคลที่จะกระทำ หรืองดเว้นการกระทำหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด และกฎหมายนั้นออกโดยได้รับความยินยอมเห็นชอบจากประชาชน (Consent of the people) ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม¹⁰ เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลจึงมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องรักษาซึ่งเสรีภาพของประชาชนทุกคนไว้ อย่างดีที่สุดไม่ให้เกิดการละเมิดซึ่งกันและกัน

ในสังคมประชาธิปไตย เสรีภาพที่สำคัญจะต้องมีหลักเกณฑ์หรือหลักประกันที่แน่นอน เพื่อจะไม่ให้มีการละเมิดซึ่งเสรีภาพนั้น หลักประกันนี้มักจะต้องแสดงออกมาในรูปของเอกสารที่สำคัญ นั่นก็คือ รัฐธรรมนูญของรัฐ และเสรีภาพที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ซึ่งจำเป็นต้องมีหลักประกันได้แก่ เสรีภาพในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น เสรีภาพนี้ถือว่า เป็นหลักของเสรีภาพทั้งปวง¹¹ เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้แสดงความคิดเห็น ความต้องการของตนเอง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี้จะก่อให้เกิดการพิจารณาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกัน ซึ่งบุคคลที่จะใช้เสรีภาพนี้จึงต้องระมัดระวังมิให้ไปละเมิดซึ่งเสรีภาพของบุคคลอื่น และขณะเดียวกันนอกจากบุคคลที่จะใช้เสรีภาพนี้โดยการแสดงความคิดเห็นของตนแต่ฝ่ายเดียวยังจะต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย

2. เสรีภาพในการพิมพ์และโฆษณา การพิมพ์และโฆษณาเป็นสื่อของการแสดงความคิดเห็นที่กว้างขวางทั้งปริมาณและขอบเขต ซึ่งจะมีอิทธิพลกระทบต่อประชาชนทั่วไปสามารถสร้างมติมหาชน สร้างปฏิกริยาในลักษณะหนึ่งลักษณะใด¹² การใช้เสรีภาพนี้จึงต้องระมัดระวังมิให้เกิดการละเมิดซึ่งสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นหรือทำให้เกิดความเสียหาย หรือกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน อย่างไรก็ตามเสรีภาพนี้มีคุณค่าอยู่มาก เพราะเป็นสื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ชัดเจนและกว้างขวาง

3. เสรีภาพในการชุมนุมและการรวมตัวเป็นสมาคม เสรีภาพนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ หรือบางครั้งก็สามารถแสดงความปลอดภัยหรือเรียกร้องให้รัฐบาลกระทำ หรืองดเว้นการทำการในกิจการใดกิจการหนึ่งที่เห็นว่า จะเกิดประโยชน์หรือเกิดโทษต่อประชาชน ซึ่งการรวมกลุ่มหรือชุมนุมกันนี้จะสามารถทำได้โดยสงบและปราศจากการใช้กำลังรุนแรงอันทำให้เกิดความไม่สงบสุขเรียบร้อย หรือรบกวนเสรีภาพของบุคคลอื่น

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87- 89.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

¹¹ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2510), หน้า 327.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 320

4.เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีอิสระที่จะเลือกนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งหรือไม่นับถือศาสนาใดๆ ก็ได้ ตราบเท่าที่การนับถือหรือไม่นับถือนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น ซึ่งการใช้เสรีภาพนี้หมายรวมถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ตนเองนับถือด้วย

5.เสรีภาพที่จะได้รับการปฏิบัติคุ้มครองตามหลักนิติธรรม เนื่องจากหลักการของเสรีภาพนี้จะขึ้นอยู่กับกฎหมายอันเป็นประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนจะต้องได้รับหลักประกันว่า จะได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายจากรัฐโดยทัดเทียมกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างไรซึ่งเสรีภาพนี้จะเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ผู้กล่าวหาว่า ถูกกระทำผิด การได้รับการตัดสินคดีเป็นไปตามครรลองของกฎหมาย การไม่ถูกจับกุมคุมขังโดยปราศจากหลักฐานและเหตุผล เป็นต้น

6.เสรีภาพในเรื่องส่วนตัวอื่นๆ ของบุคคล ซึ่งจะมีหลักอยู่ว่าประชาชนแต่ละคนจะต้องมีเสรีภาพในการตัดสินใจเรื่องความเป็นอยู่ของตนเองตามที่เขาประสงค์¹³ ซึ่งการตัดสินใจเพื่อการกระทำของเขาจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือละเมิดซึ่งสิทธิของผู้อื่น เสรีภาพเหล่านี้เช่น เสรีภาพในการเลือกประกอบอาชีพ เสรีภาพในการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ เสรีภาพในการแสวงหาและรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินของตนเอง เป็นต้น

โดยสรุปก็คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตยมีพื้นฐานจากความเชื่อมั่นในการใช้เหตุผลของมนุษย์ จึงก่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อการเลือกใช้ชีวิตของบุคคลแต่ละคนที่จะสามารถเลือกกระทำ การหรือไม่กระทำกรอย่างหนึ่งอย่างใดด้วยตนเองโดยประชาชนสามารถกระทำกรได้อย่างเสรี เพื่อหาแนวทางที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ประชาชนจะมีเสรีภาพที่จะกระทำกรได้ทุกประการแต่ก็ไม่อาจใช้เสรีภาพนั้นเพื่อก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่คนอื่นหรือสังคมโดยรวมได้นั่นเอง

จากแนวคิดเรื่องเสรีภาพดังที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า มีเสรีภาพพื้นฐานชนิดหนึ่งซึ่งรัฐที่มีรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจำต้องให้หลักประกันที่แน่นอนนั่นก็คือ เสรีภาพในการนับถือศาสนาอันหมายรวมถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไว้ด้วย โดยสิ่งที่ถูกนำมาใช้ยืนยันการให้หลักประกันก็คือ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ซึ่งประเทศไทยเองก็เช่นเดียวกันที่รัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันต่างก็มีบทบัญญัติที่ให้การคุ้มครองเสรีภาพดังกล่าวเอาไว้ดังปรากฏอยู่ในมาตราที่ 38 และในเมื่อหลักการสูงสุดของประเทศหรือรัฐธรรมนูญได้ให้ความสำคัญต่อเสรีภาพที่บุคคลจะสามารถเลือกนับถือรวมถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ เอาไว้แล้ว ดังนั้นสถาบันอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องดังเช่น สถาบัน

¹³ วิสุทธิ โพธิ์แท่น, ประชาธิปไตย: แนวความคิดและตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ, หน้า 94.

ศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับใช้ของกฎหมายรัฐธรรมนูญด้วยเช่นกันนั้นก็ควรที่จะให้การปรับตัวสนองตอบต่อหลักการดังกล่าวโดยยึดถือเป็นแนวทางที่สำคัญในการประพฤติปฏิบัติใช้ สำหรับกรณีและผู้หญิงปรารถนาจะออกบวชเป็นภิกษุณีนั้นคณะสงฆ์ไทยก็ควรที่จะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีเสรีภาพที่จะเลือกดำเนินชีวิต ปฏิบัติธรรม ภายใต้ร่มเงาพระพุทธศาสนาในสถานภาพใดๆ ก็ได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตเอาไว้ตามที่บุคคลนั้นๆ ต้องการ สิ่งใดก็ตามที่ถูกทำให้กลายมาเป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดต่อการบรรลุซึ่งเสรีภาพดังกล่าวที่สร้างขึ้นมานับแต่ครั้งอดีตก็ควรจะได้รับการยกเลิกเสีย ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะช่วยทำให้สังคมประชาธิปไตยของไทยอันมีเสรีภาพเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งเกิดความสมบูรณ์เพิ่มมากยิ่งขึ้น

2.2 แนวความคิดเรื่องความเสมอภาคตามระบอบประชาธิปไตย

จรรยา สุภาพ¹⁴ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยไว้หลายประการได้แก่

- ความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
- ความหมายอันเป็นหัวใจของความเสมอภาค คือ ความเท่าเทียมทางการเมือง
- ความเสมอภาค มุ่งถึงความเท่าเทียมในด้านสิทธิของพลเมือง เช่น สิทธิในการที่จะได้รับหลักประกันเรื่องที่อยู่อาศัย โอกาสที่จะได้รับบริการจากหน่วยงานสาธารณะ เช่น ราชการ
- ความเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมาย คือ บุคคลจะต้องได้รับความคุ้มครองป้องกันจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเหมือนกัน ทั้งนี้เพื่อปกป้องสิทธิและผลประโยชน์อันชอบธรรมของตน

จากความเท่าเทียมกันทั้ง 4 ประการในข้างต้น กล่าวได้ว่า ความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นั้นเป็นความเท่าเทียมที่เป็นพื้นฐานของความเท่าเทียมอื่นๆ ทั้งหมด ตามหลักการของสิทธิเสรีนิยมซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นั้น ถือได้ว่าเป็นสิทธิพื้นฐานอันสำคัญของการเป็นมนุษย์ โดยไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ผู้ใดก็ตามจะต้องได้รับการปกป้องในสิทธิแห่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกันทุกคน

หากเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีเพศ ร่างกาย ความสามารถ ความฉลาด ฯลฯ แตกต่างกัน โดยเราสามารถจัดกลุ่มของมนุษย์ตามเพศ ร่างกาย ความสามารถ ความฉลาด ฯลฯ ให้แตกต่างกันได้ แต่การเรียกร้องถึงสิทธิแห่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นั้นไม่

¹⁴ จรรยา สุภาพ, ระบบการเมืองการเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย: เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 8.

ต้องการให้มีการแบ่งแยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้แตกต่างกันโดยนำเอาเพศ ร่างกาย ความสามารถ ความฉลาด ฯลฯ มาเป็นตัวกำหนด ซึ่งก็หมายถึงความเสมอภาคของมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในสังคมการเมืองนั่นเอง ทั้งนี้จรรยา สุภาพ ได้กล่าวถึง มาตรฐานเกี่ยวกับความเสมอภาคในระบบการปกครองประชาธิปไตย ดังต่อไปนี้

ระบบการปกครองประชาธิปไตยมิได้กำหนดมาตรฐานตายตัวเกี่ยวกับความเสมอภาคในลักษณะที่ว่า บุคคลต้องเท่าเทียมกันหรือเหมือนกันทุกอย่างทุกประการ ซึ่งย่อมเป็นไปได้ตามข้อเท็จจริง หากกำหนดลงไปเช่นนั้น นอกจากจะเป็นการไม่ยอมรับความจริงแล้ว ก็จะเป็นการกลายเป็นระบบการปกครองเผด็จการหรือมิเช่นนั้นก็เป็นอนาธิปไตยไป ในความต้องการของประชาธิปไตยนั้นเพียงแต่ไม่ต้องการให้บุคคลนำเอาความสามารถหรือความเฉลียวฉลาดเฉพาะตัวนี้มาเป็นข้ออ้างในการสร้างอภิสิทธิ์ส่วนตัว หรือทำให้ตัวเองอยู่ในฐานะที่เอาเปรียบบุคคลอื่นโดยไม่ยุติธรรม นอกจากนี้ความแตกต่างในเรื่องชาติกำเนิด เผ่าพันธุ์ ศาสนาและฐานะทางเศรษฐกิจก็ไม่ก่อให้เกิดสิทธิพิเศษในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม¹⁵

จากคำอธิบายของ จรรยา สุภาพ ได้เน้นว่า ความแตกต่างในเรื่องชาติกำเนิด เผ่าพันธุ์ ศาสนาและฐานะทางเศรษฐกิจ ย่อมไม่ก่อให้เกิดสิทธิพิเศษในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งถือว่า สิทธิแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมไม่ถูกแบ่งแยกโดยนำเอา ชาติกำเนิด เผ่าพันธุ์ ศาสนาและฐานะทางเศรษฐกิจมาเป็นตัวกำหนด

นอกจากคำอธิบายของ จรรยา สุภาพ แล้วยังมีแนวความคิดที่กล่าวถึงความเสมอภาคภายใต้กฎหมายซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถผูกมัดทุกคนได้โดยชอบธรรม ที่ทุกรัฐหรือทุกประเทศในปัจจุบันต่างก็มีกฎหมายเป็นหลักในการปกครองทั้งสิ้น และกฎหมายอันสำคัญที่สามารถผูกมัดทุกคนให้มีความเสมอภาคกันได้ก็คือ รัฐธรรมนูญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกฎหมายแม่บทในการวางหลักเกณฑ์ต่างๆ ในการปกครองประเทศ โดย สมยศ เชื้อไทย¹⁶ อธิบายถึงหลักความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญเอาไว้ว่ารัฐธรรมนูญคุ้มครองชนชาวไทยเสมอกัน โดยไม่คำนึงถึง 1. เหล่ากำเนิด 2. ศาสนา ความเสมอภาคในทางกฎหมายเป็นหลักซึ่งผูกมัดทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ โดยให้สิทธิแก่บุคคลที่จะได้รับผลปฏิบัติอย่างเสมอภาค

จากแนวคิดของสมยศ เชื้อไทย ทำให้ทราบแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเสมอภาคตามสิทธิแห่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ว่า ความเสมอภาคในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ย่อมไม่ถูกแบ่งแยกด้วยเหล่ากำเนิดและศาสนา

¹⁵ จรรยา สุภาพ, ระบบการเมืองการเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย: เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่, หน้า 9.

¹⁶ สมยศ เชื้อไทย, คำอธิบายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2535), หน้า 138-140.

หยุด แสงอุทัย¹⁷ ได้อธิบายถึงความเสมอภาคทางกฎหมายว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และยุติธรรมจะปฏิเสธไม่ใช้กฎหมายแก่บุคคลบางประเภทไม่ว่าในทางที่เป็นคุณหรือเป็นโทษโดยกฎหมายนั้นเอง หรือกฎหมายอื่นที่ไม่มีบทบัญญัติยกเว้นไว้ไม่ได้จะต้องถือว่า บุคคลทุกคนมีฐานะเสมอกันตามกฎหมาย และจะต้องให้การปฏิบัติเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกว่า เป็นผู้มั่งมีหรือยากจน เป็นบุรุษหรือสตรี ข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันเจ้าพนักงานและศาลจะต้องให้ผลปฏิบัติอย่างเดียวกัน

คำอธิบายข้างต้นได้เน้นถึงความเสมอภาคตามกฎหมายว่า จะต้องปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึงฐานะ เพศ ของบุคคลผู้อยู่ใต้กฎหมายนั้น

กวี อิศริวรรณ¹⁸ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยสมัยใหม่ไว้ในหนังสือ 20 ความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องการยอมรับในความเท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคของมนุษย์ไว้ดังนี้คือ การยอมรับในความเท่าเทียมกันของคน ความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคนี้หมายถึงความเท่าเทียมกันทางสติปัญญาหรือกายภาพ โดยเป็นความเสมอภาคตามกฎหมายและทางการเมือง คนทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน ความมีเสรีภาพทางการเมือง และโอกาสต่างๆ ที่จะใช้ชีวิตในสังคมอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติกำเนิด เพศ หรือ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเสมอภาคนี้หมายถึงการได้รับโอกาสในการแสวงหาการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันด้วย

จากแนวคิดต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วสามารถนำมาสรุปถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมิติตตัวมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในสังคม และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่จะต้องไม่ถูกแบ่งแยกศักดิ์ศรีให้แตกต่างกันด้วยสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

- เหล่ากำเนิด
- ศาสนา
- สถานภาพในสังคม
- เพศ
- ฐานะ

1. เหล่ากำเนิด มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ต่างเกิดมาจากทุกๆ ส่วนของโลก จึงมีรูปร่างลักษณะแตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่างๆ เช่น มนุษย์ทางแถบยุโรปมีลักษณะผิวขาว ผมสีทอง มนุษย์ทางแถบแอฟริกา มีลักษณะผิวดำ ผมหยิกดำ มนุษย์ทางแถบเอเชียมีลักษณะผิวสีน้ำตาลหรือเหลือง ตาสีดำ ซึ่งลักษณะทางกายภาพต่างๆ เหล่านี้เป็นไปตามลักษณะเผ่าพันธุ์ของบรรพบุรุษ ภายหลังเมื่อมนุษย์ได้อยู่รวมกันเป็นสังคมและได้พัฒนาเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้นจนแบ่งเป็นรัฐหรือ

¹⁷ หยุด แสงอุทัย, คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2500), หน้า 419.

¹⁸ กวี อิศริวรรณ, 20 ความคิดทางการเมือง (กรุงเทพฯ: สยามบรรณการพิมพ์), หน้า 181.

ประเทศมนุษย์ในสังคมนั้นมีดินแดนเดียวกัน มีการอยู่รวมกลุ่มกันรู้ว่าใครเป็นพวกของตน มีความสัมพันธ์ต่อกัน มีการแบ่งหน้าที่และร่วมมือกัน มีระบบความคิดความเชื่ออย่างเดียวกัน มนุษย์ในสังคมนั้นๆ เราถือได้ว่า มีเหล่ากำเนิดหรือเชื้อชาติเดียวกัน เช่น เชื้อชาติไทย เชื้อชาติจีน เชื้อชาติอินเดีย ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่า คนที่มีเผ่ากำเนิดที่ใดก็จะเป็นคนที่มีเชื้อชาตินั้นๆ แต่เมื่อโลกเราได้พัฒนา และมีความเจริญมากยิ่งขึ้น การคมนาคมกระทำได้สะดวกขึ้นจึงมีการเดินทางไปมาหาสู่กันเกิดการผสมรข้ามเผ่าพันธุ์หรือมีการย้ายถิ่นที่อยู่ จึงเกิดปัญหาในเรื่องของเชื้อชาติขึ้นว่า บุตรที่เกิดขึ้นหรือบุคคลที่ย้ายไปอยู่ยังประเทศอื่นถือว่า เป็นพลเมืองของชาติใด ตรงจุดนี้ทำให้รัฐต่างๆ ได้พยายามพัฒนากฎหมายเพื่อนำมาใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกำหนดในเรื่องของ "สัญชาติ" ขึ้นมา

ภายหลังจากที่มีการกำหนดการให้สัญชาติแก่บุคคลขึ้นมา ทำให้แต่ละรัฐมีโอกาสที่พลเมืองภายในรัฐนั้นๆ อาจมีอยู่ด้วยกันหลายเผ่าพันธุ์ หลายเชื้อชาติหรือเหล่ากำเนิด ที่เป็นพลเมืองของรัฐเดียวกันได้ และทำให้บุคคลได้สัญชาติของรัฐนั้น อาจไม่ใช่คนที่มีเชื้อชาติหรือเหล่ากำเนิดของรัฐโดยตรงก็ได้ เช่น ในประเทศไทย อาจมีหญิงต่างชาติซึ่งแต่งงานกับผู้ชายไทย หรือบุตรที่เกิดจากบิดาหรือมารดาเป็นไทยแล้วขอมีสัญชาติไทย นอกจากนั้นในสมัยก่อนที่มีคนต่างด้าวอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เช่น คนจีน อินเดีย มอญ แล้วมีลูกหลานได้สัญชาติไทยตามหลักดินแดน แต่เชื้อชาติหรือเหล่ากำเนิดก็ยังเป็นจีน อินเดีย มอญอยู่แล้วแต่กรณี ดังนั้นจึงทำให้ประเทศไทยต่างก็ประกอบไปด้วยพลเมืองที่เป็นทั้งคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยเชื้อสายอินเดีย คนไทยเชื้อสายมอญ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีเหล่ากำเนิดใดก็ตามแต่ด้วยศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ก็ต้องไม่ถูกแบ่งแยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยเชื้อชาติหรือเหล่ากำเนิดนั้น

2. ศาสนา มนุษย์ที่เกิดมาอยู่ในโลกนี้ต่างก็มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละสังคม ศาสนาถือเป็นแนวความเชื่ออย่างหนึ่งของมนุษย์ที่คอยทำหน้าที่ลดความวิตกกังวลอันเกิดจากความรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิตและความกลัวของมนุษย์ต่อความล้มเหลวในกิจกรรมต่างๆ มนุษย์จึงคิดค้นศาสนาหรือระบบความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่หลักในการให้ความยึดเหนี่ยวทางจิตใจ¹⁹ นอกจากนี้ศาสนายังช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น การเกิดขึ้นของขบวนการศาสนาใหม่ๆ ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลก ล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามของมนุษย์ในการใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นกลไกในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง เพื่อดำรงรักษาเอกลักษณ์

¹⁹ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า

และความอยู่รอดของกลุ่มแทบทั้งสิ้น²⁰ แนวความเชื่อทางศาสนาของชนกลุ่มต่างๆ ที่มีมาเป็นเวลานานและมีจำนวนมาก มีทั้งศาสนาที่มีคนนับถือเป็นจำนวนมาก และศาสนาที่มีคนเพียงกลุ่มเดียวนับถือ อย่างไรก็ตามความเชื่อในศาสนาหรือแนวความเชื่อตามขนบธรรมเนียมอื่นๆ ของชนกลุ่มต่างๆ ในโลกนี้ถือว่า เป็นสิทธิส่วนบุคคลที่จะเลือกเชื่อหรือยึดถือซึ่งเป็นไปตามแนวความคิดที่เชื่อถือว่า มนุษย์ทุกคนเป็นผู้มีเหตุผลคิดและกระทำการต่างๆ อย่างมีเหตุผล มนุษย์ทุกคนจึงมีคุณค่าและเลือกทำหรือเชื่อในสิ่งที่ตนได้คิดใคร่ครวญอย่างมีเหตุผลแล้ว ฉะนั้นไม่ว่ามนุษย์จะเลือกนับถือศาสนาใด มีความเชื่ออย่างไร หรือจะเชื่อถือในแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเองโดยไม่ยอมนับถือศาสนาใดอันเป็นไปตามหลักทฤษฎีเสรีนิยม จะต้องไม่เป็นสิ่งที่มาแบ่งแยกศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์

โดยทฤษฎีเสรีนิยมนั้นยึดหลักการว่า รัฐบาลไม่มีหน้าที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้นตามความเชื่อของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง รัฐบาลมีหน้าที่หลักอยู่อย่างเดี๋ยวนั้นคือ เป็นกรรมการตัดสินกรณีพิพาทระหว่างมนุษย์ ป้องกันไม่ให้มนุษย์แต่ละคนคุกคามชีวิต ทรัพย์สินและเสรีภาพของผู้อื่น คอยดูแลให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติตามกติกาที่วางไว้ และคอยป้องกันประเทศจากศัตรูภายนอก ประชาชนแต่ละคนอยากจะทำชีวิตอย่างไร จะหาความสุขหรือแสวงหาความหลุดพ้นด้วยวิธีใด เป็นเรื่องของปัจเจกชน ตราบใดที่การทำเช่นนั้นไม่เป็นผลเสียกับส่วนรวมรัฐบาลก็ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว ซึ่งความคิดเช่นนี้นำไปสู่ทฤษฎีที่ว่า รัฐบาลควรให้สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลแก่ประชาชน เช่นสิทธิที่นับถือศาสนาใดก็ได้²¹

นอกจากนี้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนยังได้บัญญัติถึงสิทธิในเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรมและศาสนาไว้ในข้อ 18 ดังนี้คือ

บุคคลมีสิทธิในเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะเปลี่ยนศาสนา หรือความเชื่อถือและเสรีภาพที่จะแสดงให้ศาสนาหรือความเชื่อถือประจักษ์ในรูปแบบของการสั่งสอน การปฏิบัติกิจ ความเคารพสักการะบูชาสวดมนต์ และการถือปฏิบัติพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเองหรือร่วมกับผู้อื่นในประชาคม และในที่สาธารณะหรือที่ส่วนตัว

3. สถานภาพในสังคม สถานภาพ หมายถึง สถานะตำแหน่งในสังคม²² สถานภาพในสังคมเป็นระดับของการได้รับการยกย่อง นับถือ หรือการไม่ได้รับความยกย่องนับถือที่คนในสังคมแสดง

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215.

²¹ อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย, เอกสารสอนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช วิชา ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น หน่วยที่ 8-11 สาขารัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534), หน้า 340-341.

²² จุมพล นิมพานิช, เอกสารการสอนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช วิชา มนุษย์กับสังคม หน่วยที่ 3 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2530), หน้า 159.

ต่อกัน²³ โดยสิ่งที่บุคคลทั่วไปในสังคมมักจะนำมาใช้พิจารณาตัดสินสถานภาพของบุคคลในสังคม มักใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้²⁴

- เทือกเถาเหล่ากอ
- ความมั่งมีหรือทรัพย์สิน
- ประเภทหรือชนิดของการศึกษา
- ประเภทหรือชนิดของศาสนา
- ลักษณะทางชีวภาพ เช่น เพศ อายุ
- ความสำเร็จของบุคคล

สถานภาพในสังคมตามความหมายที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจที่จะมองว่า ใครมีสถานภาพในสังคมสูงกว่าใคร ทำให้เกิดการเคารพให้เกียรติกัน ภายในสังคม และถือเป็นเรื่องปกติของสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตามหากมองในแง่ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เราจะต้องไม่แบ่งแยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยสถานภาพในสังคมของแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีสถานภาพในสังคมสูง เช่น เป็นผู้นำประเทศหรือเป็นบุคคลชั้นต่ำของสังคม เช่น ขอบทาน หรือแม้แต่คนโทษที่กระทำผิดเพียงพันโทษออกมา แม้ว่าจะเป็นคนร้ายซึ่งสร้างความเสียหายให้สังคมมาก่อนก็ตาม แต่เขาก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันกับมนุษย์คนอื่นๆ

หลักการเรื่องสิทธิอันเสมอภาคกันอย่างสากลนั้น แสดงถึงการที่ถือว่ามนุษย์มีคุณค่าเท่าเทียมกัน ซึ่งถึงแม้ว่าเราอาจแบ่งระดับของคนตามอุปนิสัย ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ความสำเร็จหรือลักษณะอื่นๆ ได้ แต่ในแง่ "คุณค่าของมนุษย์" นั้นจะต้องถือว่า ทุกคนอยู่ในระดับเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นคนพิการ คนปัญญาอ่อน หรือแม้แต่คนเลว อย่างน้อยที่สุดบุคคลเหล่านี้ควรยอมรับที่จะมีสิทธิบางอย่างได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่นๆ โดยเป็นสิทธิที่วางอยู่บนพื้นฐาน "คุณค่าของมนุษย์" ในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์โดยแยกออกจากลักษณะอื่นๆ ของพวกเขา²⁵

4.เพศ มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้มีอยู่ด้วยกันสองเพศ คือ เพศหญิงกับเพศชาย โดยที่มนุษย์แต่ละคนที่เกิดมานั้น ไม่สามารถเลือกเพศตนเองได้ แต่อย่างไรทุกคนก็เกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนกัน จึงต้องมีสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ผู้ที่มีแนวคิดยึดถือหลักความเสมอภาค

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า160.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161,163.

²⁵ เฉลิมเกียรติ ผินวาล, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนและพันธกรณีในสังคมไทย (กรุงเทพฯ: บริษัทงานดี จำกัด, 2530), หน้า55.

ในระบอบเสรีประชาธิปไตย จะต้องไม่แบ่งแยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยนำเอาเพศหญิงหรือชายมาเป็นตัวกำหนด

นอกจากนี้เมื่อพูดถึงเรื่องเพศของมนุษย์ ในปัจจุบันอาจเกิดปัญหาในแง่ที่ว่า สภาพปัจจุบันได้มีผู้ชายที่มีจิตใจเป็นหญิงและผู้หญิงที่มีจิตใจเป็นชาย และอีกจำนวนมากที่เป็นพวกกรักร่วมเพศ โดยบุคคลเหล่านี้ได้แสดงออกอย่างเปิดเผยและถึงแม้ว่าในโลกยุคปัจจุบันการยอมรับเสรีภาพในเรื่องเพศจะมีมากขึ้น และผู้คนส่วนใหญ่ก็ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรี แต่ก็ยังมีผู้คนอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่ยอมรับบุคคลที่มีจิตใจผิดปกติกับเพศของตน แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่ามนุษย์จะมีจิตใจเกี่ยวกับเรื่องเพศอย่างไรก็ถือได้ว่า เป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน ผู้ที่ยึดถือหลักการความเสมอภาคตามระบอบเสรีประชาธิปไตยจึงต้องไม่แบ่งแยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยเพศ แม้ว่ามนุษย์ผู้นั้นอาจจะมีความผิดปกติกจากเพศของตนก็ตาม

5. ฐานะ เป็นเรื่องที่ดีที่มีความสำคัญในการพิจารณาเรื่องความเสมอภาคในระบอบเสรีประชาธิปไตย เพราะตามลัทธิเสรีนิยมถือว่า ฐานะเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่รัฐไม่ควรเข้าไปละเมิดหรือยุ่งเกี่ยว

ลีโอค ได้กล่าวเอาไว้ว่า พระเจ้าทรงประทานสิทธิให้มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันก็จริง แต่บางคนพอใจที่จะสงวนสิทธิของตนเอาไว้ ไม่ใช้อย่างเต็มความสามารถ คนประเภทนี้จะทำมาหากินแต่เพียงพอให้ชีวิตดำเนินไปได้เท่านั้นไม่สะสมพอกพูน บางคนใช้สิทธิของตนเต็มที่คนประเภทนี้ทำงานหนัก ขยัน และอดทน ผลแห่งแรงงานนั้นยอมทำให้เขาสะสมทรัพย์สินส่วนตัวได้มาก²⁶

จากแนวคิดของลีโอคการที่บุคคลใดจะมีทรัพย์สินมากหรือน้อยจึงเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้นๆ ที่ได้เลือกพิจารณาด้วยเหตุผลแล้วว่า ตนจะใช้สิทธิที่พระเจ้าทรงประทานให้มาเต็มที่มากน้อยอย่างไร และด้วยเหตุที่มนุษย์แต่ละคนได้ตัดสินใจและคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลของตนเองแล้ว รัฐจึงไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องทรัพย์สินของมนุษย์

ในสภาพของความเป็นจริงมนุษย์แต่ละคนย่อมมีฐานะที่แตกต่างกัน ซึ่งตามแนวคิดลัทธิเสรีนิยมนั้นถือเป็นเรื่องส่วนบุคคลและเป็นเรื่องปกติ รัฐต้องไม่นำเอาฐานะของบุคคลมาแบ่งแยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ซึ่งจะต้องมองทั้งสองแง่ ทั้งในแง่ที่จะต้องยึดถือศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของคนจนเท่าเทียมกับคนมีฐานะ รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องให้การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และยังคงต้องมองในแง่ที่ว่า แม้คนรวยจะถือว่ามีทรัพย์สินสมบัติมากกว่าคนจนและสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากกว่า รัฐจะออกกฎหมายกีดกันหรือบังคับให้มีการช่วยเหลือคนจนมากกว่าคนรวยโดยทำให้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์แตกต่างกันไม่ได้

²⁶ สมภาร พรหมทา, ปรัชญาสังคมการเมือง, หน้า 46

จากความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ซึ่งถือเป็นหลักความเท่าเทียมพื้นฐานที่นำมาสู่ความเสมอภาคภายใต้ระบอบประชาธิปไตยนั้นจะเห็นได้ว่า สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ไม่สามารถถูกนำมาใช้แบ่งแยกความเป็นมนุษย์ให้ออกจากกันหรือมาจำกัดความเสมอภาคมิให้เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกันได้ก็คือ สถานภาพทางเพศ สำหรับประเทศไทยเองก็เช่นกันภายหลังจากที่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ได้หันมาให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคที่ยึดถือในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์โดยไม่นำเพศมาเป็นตัวแบ่งแยก ซึ่งมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องยืนยัน และถึงแม้ว่าในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองข้อความที่บัญญัติให้การคุ้มครองเอาไว้อาจจะยังไม่ชัดเจนพอ แต่ต่อมาก็ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆจนกระทั่งมาถึงรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2540 ซึ่งถือเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้การคุ้มครองความเสมอภาคที่เน้นความสำคัญในเรื่องเพศเอาไว้มากที่สุด และในเมื่อสิ่งที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศได้บัญญัติหลักการดังกล่าวเอาไว้ก็ควรที่สถาบันต่างๆ ในสังคมจะยึดถือนำมาประพฤติปฏิบัติตามเรื่องการอนุญาตให้บวชภิกษุณีของคณะสงฆ์ไทยก็เช่นเดียวกัน ที่ควรจะปรับเปลี่ยนท่าทีเสียใหม่ยอมรับผู้หญิงให้สามารถเข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรมรวมถึงทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้จรรโลงสืบต่อไปดังเช่นที่ผู้ชายสามารถกระทำได้โดยไม่ใช่อคติทางเพศมาเป็นข้อจำกัด เหมือนที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในพุทธศาสนาเท่าๆกัน ดังจะเห็นได้จาก การที่ทรงแบ่งแยกพุทธบริษัทออกเป็น 4 ฝ่ายทั้งผู้ชายและผู้หญิงอย่างละเท่าๆ กัน ทั้งๆ ที่สภาพแวดล้อมทางสังคมสมัยนั้นไม่เอื้ออำนวยโดยมีอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ที่มองผู้หญิงว่า มีสถานภาพทัดเทียมกับพวกศูทรมาเป็นสิ่งที่คอยกำหนดความสัมพันธ์ของคนในสังคมเอาไว้ก็ตาม หากแต่พระพุทธองค์กลับทรงออกมาประกาศยอมรับความเสมอภาคในเรื่องความเสมอภาคทางจิตวิญญาณของทั้งหญิงและชาย ซึ่งคณะสงฆ์ไทยพึงควรระลึกถึงสิ่งนี้ไว้เป็นสำคัญเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้รับความเสมอภาคในพระพุทธศาสนาเสมอเหมือนดังเช่นที่ผู้ชายไทยได้รับอยู่ในปัจจุบัน

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพล

อิทธิพลมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า "อำนาจ" ซึ่งบางครั้งนักวิชาการหลายท่านได้ใช้คำว่า "อิทธิพล" และ "อำนาจ" ในความหมายเดียวกันหรือใช้ควบคู่กันไป แต่ทั้งนี้ก็ยังมึ้นักวิชาการอีกหลายท่านเช่นกันที่พยายามจะแยกความหมายของอิทธิพลและอำนาจออกจากกัน เช่น Peter Bachrach และ Morton S. Baratz²⁷ ได้ให้ความหมายอำนาจว่า อำนาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง

²⁷ Peter Bachrach and Morton S. Baratz, "Decisions and Non-Decisions: An Analytical Framework," *The American Political Science Review* 57 (September 1963): 633-635.

บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เช่น ระหว่างนาย ก และ นาย ข ซึ่งต่างก็มีความขัดแย้งกันทางคุณค่า (values) หรือแนวทางในการกระทำ แต่ในที่สุดนาย ข ได้ปรับเปลี่ยนคุณค่าหรือแนวทางของตนให้สอดคล้องกับความต้องการของนาย ก เนื่องด้วยกลัวว่า นาย ก จะทำให้นาย ข ต้องสูญเสียคุณค่าบางอย่างของตนไป ซึ่งคุณค่านี้มีค่ามากกว่าการไม่ยอมทำตามความต้องการของนาย ก

ส่วนอิทธิพลหมายถึง การที่นาย ก สามารถทำให้นาย ข เปลี่ยนแปลงการกระทำของตน โดยนาย ก ไม่จำเป็นต้องอาศัยการข่มขู่ว่าจะลงโทษ อำนาจกับอิทธิพลจึงแตกต่างกันที่ว่า การใช้อำนาจต้องอาศัยการข่มขู่ว่าจะลงโทษ ในขณะที่อิทธิพลไม่ต้อง

อิทธิพลก่อให้เกิดอำนาจ และในทางกลับกันอำนาจก็อาจก่อให้เกิดอิทธิพลด้วยเช่นกัน นาย ก มีคุณค่าบางประการอยู่และต่อมาคุณค่านี้ได้เป็นที่ยอมรับในสังคม ทำให้นาย ข หรือบุคคลอื่นๆ ทำตามความต้องการของนาย ก เนื่องจากเห็นด้วยกับคุณค่าของ นาย ก นาย ก จึงมีอิทธิพลเหนือนาย ข ลักษณะเช่นนี้ได้ไปเสริมอำนาจให้กับ นาย ก ด้วยในบางกรณีนาย ข อาจไม่ยอมทำตามความต้องการของนาย ก นาย ก ก็ใช้การข่มขู่ว่าจะลงโทษนาย ข ได้ ซึ่งนาย ข จำเป็นต้องทำตาม เนื่องจากคุณค่าของนาย ก ซึ่งเป็นคุณค่าของสังคมด้วยได้ครอบอยู่ ในทางกลับกัน นาย ก มีอำนาจเหนือคนอื่นด้วยการข่มขู่ว่าจะลงโทษกับบุคคลที่ไม่ทำตามความต้องการของนาย ก นาย ข เห็นว่า การข่มขู่ว่าจะลงโทษของนาย ก นั้นเป็นการเหมาะสมแล้ว เป็นคุณค่าที่นาย ข ยอมรับได้ ต่อมานาย ข จึงทำตามความต้องการของนาย ก เพราะเล็งเห็นถึงประโยชน์ของคุณค่า นั้น นาย ก จึงมีอิทธิพลเหนือ นาย ข ไปโดยปริยาย

ส่วน Harold D. Lasswell และ Abraham Kaplan ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างอำนาจและอิทธิพลว่า อำนาจเป็นความสามารถที่จะทำให้บุคคลอื่นทำตามความต้องการของตน โดยการข่มขู่ว่าจะลงโทษ (severe deprivation) ถ้าไม่ยอมทำตาม ส่วนอิทธิพลเป็นความสามารถที่ไม่ต้องใช้อำนาจข่มขู่ว่าจะลงโทษ ดังนั้นอำนาจจึงเป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของการใช้ อิทธิพล²⁸

ในขณะที่ Robert A. Dahl²⁹ ได้นิยามอำนาจว่าหมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่นกระทำการใดสิ่งหนึ่งตามความต้องการของตน โดยการข่มขู่บังคับด้วยวิธีการต่างๆ (severe sanction) และอิทธิพลหมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่นกระทำการใดสิ่งหนึ่งตามความต้องการของตน

²⁸ Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan, Power and Society: A Framework for Political Inquiry (New Haven: Yale University Press, 1961), P. 76.

²⁹ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (Englewood Cliffs: New Jersey Prentice- Hall Inc, 1984), P. 41, 23.

Dahl ยังได้แบ่งอิทธิพลออกเป็น 2 ประเภท คือ อิทธิพล โดยชัดแจ้ง (manifest influence) และอิทธิพลโดยนัย (implicit influence) อิทธิพลโดยชัดแจ้งเกิดขึ้นในกรณีที่ถ้า นาย ก ต้องการให้เกิดผลอย่างหนึ่งขึ้น และได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้นาย ข ปฏิบัติการบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้เกิดผลตามที่นาย ก ต้องการ แสดงว่า นาย ก มีอิทธิพลโดยตรงเหนือนาย ข ส่วนอิทธิพลโดยนัยเกิดขึ้นในกรณีที่การปฏิบัติการของนาย ข ดังกล่าวนั้นมิได้เกิดจากการกระทำของนาย ก ต่อมา นาย ข โดยชัดแจ้ง แต่เกิดจากการที่นาย ข คาดการณ์ได้ถึงสิ่งที่นาย ก ต้องการ และได้ปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างลงไปตามที่ตนคิดว่า นาย ก ต้องการ³⁰

นอกจากนี้ Dahl ยังได้แยกแยะวิธีการของการใช้อิทธิพล (means of influence)³¹ ไว้ 3 ประการด้วยกันคือ

1. การสร้างค่านิยมเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้อิทธิพล (trained control) หมายถึง การที่ผู้ใช้อิทธิพล (นาย ก) สร้างเงื่อนไขให้กับผู้ถูกใช้อิทธิพล (นาย ข) ก่อนที่จะมีการใช้อิทธิพลใดๆ เกิดขึ้น และจากเงื่อนไขที่วางไว้จะมีผลให้นาย ข ปฏิบัติตามโดย นาย ก ไม่จำเป็นต้องข่มขู่บังคับใดๆ ต่อมา นาย ข ในที่นี้เครื่องมือที่ใช้ในการวางเงื่อนไขจะได้แก่ สถาบันครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน องค์การหรือสื่อต่างๆ เป็นต้น เช่น การที่ครูสามารถใช้อิทธิพลให้นักเรียนเชื่อฟังโดยไม่ต้องอาศัยการข่มขู่ว่าจะลงโทษ ก็เป็นเพราะครอบครัวหรือตำราเรียนได้สอนให้เด็กต้องเชื่อฟังครูไว้ก่อนแล้ว

2. การโน้มน้าว (persuasion) ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือการโน้มน้าวด้วยเหตุผล (rational persuasion) และการโน้มน้าวด้วยเล่ห์กล (manipulative persuasion) สำหรับการโน้มน้าวด้วยเหตุผล คือ การที่นาย ก สามารถทำให้นาย ข กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยการพูดจาโน้มน้าวด้วยข้อมูลที่เป็นจริง ส่วนการโน้มน้าวด้วยเล่ห์กล ก็คือ การโน้มน้าวที่อาศัยการล่อหลอกต่างๆ นั้นเอง

3. การให้เครื่องล่อ (inducement) คือ การที่นาย ก ทำให้นาย ข ทำตามความต้องการของนาย ก ได้โดยสัญญาว่าจะให้รางวัลเป็นการตอบแทน

ถึงแม้ว่านักวิชาการท่านต่างๆ จะพยายามชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างในทางทฤษฎี ระหว่างความหมายของอำนาจและอิทธิพล แต่ท้ายที่สุดแล้วท่านเหล่านี้ก็ยังคงใช้คำว่า "อำนาจ" และ "อิทธิพล" ในความหมายที่ไม่แตกต่างกันอยู่นั่นเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในทางปฏิบัติ เราไม่สามารถแยกการกระทำหนึ่งๆ ว่าเป็นการแสดงนัยของการใช้อำนาจหรืออิทธิพลได้อย่างชัดเจนนั่นเอง³²

³⁰ Ibid., p.23- 25.

³¹ Ibid., p. 38- 41.

³² Peter Bachrach and Morton S. Baratz, "Decisions and Non-Decisions: An Analytical Framework," *The American Science Review*, P. 637.

ส่วนการที่บุคคลหรือกลุ่มจะสามารถทำให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นกระทำหรืองดกระทำการนั้นขึ้นอยู่กับทรัพยากรอำนาจหรืออิทธิพล (power or influence resources) ที่ตนเองครอบครองอยู่อันมีลักษณะดังต่อไปนี้³³

1. การเป็นเจ้าของ ได้แก่ การครอบครองปัจจัยที่อาจจะก่อให้เกิดอิทธิพลได้ เช่น เงินทอง ข้อมูล ความรู้ ความชำนาญ บุคลิกลักษณะดี เป็นต้น

2. การได้ดำรงตำแหน่งสำคัญในองค์การ เช่น ตำแหน่งในกระทรวง กองทัพ กรมตำรวจ สมาคมต่างๆ เป็นต้น

3. การได้รับมอบอำนาจจากผู้อื่น เช่น การได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐสภาเพื่อโอกาสได้รับเลือกตั้งขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีให้จัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศ เป็นต้น

4. การเป็นเจ้าขององค์การ เช่น การเป็นเจ้าของธนาคาร ห้างร้าน โรงแรม โรงงาน ฯลฯ การเป็นเจ้าของอาจให้อำนาจที่แตกต่างกัน หากองค์กรมีขนาด คุณสมบัติของสมาชิก ความสามัคคีกลมเกลียวของสมาชิก ระเบียบวินัย บุรณการ วัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งแตกต่างกัน

5. การขอยืมหรือใช้ปัจจัยที่บุคคลอื่นครอบครองอยู่ เช่น การที่บุคคล กลุ่มหรือองค์กรได้มองเห็นความสำคัญในปัจจัยที่บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรอื่นมีอยู่ว่า อาจนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดอิทธิพลได้ จึงมีการขอยืมหรือขอปัจจัยเหล่านั้นมาใช้ ปัจจัยดังกล่าวนี้ได้แก่ ความรู้ ความชำนาญ เฉพาะด้านต่างๆ

จากกรอบแนวคิดเรื่องอิทธิพลดังกล่าวมาในข้างต้นสามารถนำมาใช้อธิบายกรณีการบวชภิกษุณีว่า เพราะเหตุใดเสียงส่วนใหญ่ของบุคคลในสังคมรวมถึงบางส่วนของสถาบันการเมือง จึงให้การยอมรับและคล้อยตามสิ่งที่สถาบันศาสนาหรือคณะสงฆ์ไทยนำมาใช้เป็นเหตุผลบอกกล่าวในการที่ไม่สามารถกระทำการบวชภิกษุณีได้ในสังคมไทย อีกทั้งมักจะปฏิบัติตนในลักษณะของการไม่เข้าไปแทรกแซงหรือคัดค้านในสิ่งที่คณะสงฆ์ไทยให้การยอมรับและยึดถือ ทั้งนี้หากย้อนกลับไปพิจารณาวิธีการในการใช้อิทธิพลที่มีอยู่ 3 ประการด้วยกันก็จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ โดยหนึ่งในวิธีการของการใช้อิทธิพลนั่นก็คือ การสร้างค่านิยม ซึ่งการที่พระสงฆ์ได้เข้ามาใช้อิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากวิธีการดังกล่าว เพราะนับตั้งแต่อดีตที่พุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานอย่างเป็นทางการในประเทศไทย ค่านิยมที่มองพระสงฆ์ว่าเป็นบุคคลที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ก็ได้ถูกสร้างขึ้นมา ดังจะเห็นได้จากข้อความในศิลาจารึกที่พ่อขุนรามคำแหงกล่าวชมพระสังฆราชว่า ฉลาดกว่าคนอื่นทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีค่านิยมที่เกิดจากคติของพุทธศาสนาเองที่กล่าวยกย่องบุคคลที่ดีคือ บุคคลที่ถือพรหมจรรย์หรือผู้ที่ครองชีวิตอัน

³³ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "การศึกษารัฐศาสตร์แนวทฤษฎีอำนาจ" หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2526), หน้า 462- 463.

ประเสริฐซึ่งก็หมายถึงพระนั่นเอง และในเมื่อค่านิยมที่มีต่อพระว่า เป็นบุคคลที่ฉลาดมีความรู้ อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่ดีและบริสุทธิ์แล้ว ฉะนั้นไม่ว่าพระจะบอกกล่าวหรือสั่งสอนสิ่งใดๆ แก่บุคคลที่เป็นฆราวาสซึ่งถือเป็นผู้ที่ยังจมอยู่บนความไม่รู้เต็มไปดด้วยกิเลสตัณหากิโยมที่จะเชื่อฟังในสิ่งที่บุคคลซึ่งถูกสมมติว่า เป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความรู้และความบริสุทธิ์สอน โดยมักจะไม่แสดงความสงสัยในสิ่งที่ถูกสอนว่า ถูกต้องหรือไม่ ประกอบกับด้วยความที่พระพุทธเจ้าได้ทรงมอบหมายให้พระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่คำสั่งสอนที่ทรงค้นพบสืบต่อจากพระองค์ กล่าวอีกนัยหนึ่งเท่ากับว่า พระสงฆ์ได้กลายมาเป็นเจ้าขององค์ความรู้ รวมถึงสามารถจัดการสิ่งต่างๆ ในพุทธศาสนาแทนพระพุทธเจ้า และด้วยเนื่องจากการที่บุคคลหนึ่งจะมีอิทธิพลต่อบุคคลอีกคนหนึ่งได้นั้นขึ้นอยู่กับทรัพยากร โดยหนึ่งในทรัพยากรที่นำมาซึ่งอิทธิพลก็คือ การเป็นเจ้าของ ดังนั้นในเมื่อพระสงฆ์ได้กลายมาเป็นเจ้าขององค์ความรู้ในเรื่องพุทธศาสนาแทนพระพุทธเจ้าแล้ว ย่อมส่งผลให้ไม่ว่า พระสงฆ์จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไรต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งในพุทธศาสนาก็ตาม แม้กระทั่งเรื่องการบวชภิกษุณีก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากคณะสงฆ์ไทยบอกว่าไม่สามารถกระทำได้ บุคคลอื่นๆ ที่มีใช่เป็น เจ้าขององค์ความรู้ และถือว่าไม่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าวก็ย่อมที่จะเห็นคล้อยตามในสิ่งที่ถูกนำมาบอกกล่าวเป็นธรรมดา ถึงแม้สิ่งเหล่านั้นอาจจะมิใช่สิ่งที่ถูกต้องเสมอไป แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังคงให้การยอมรับและเชื่อถืออยู่เช่นเดิมว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

2.4 ทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผล

ในความพยายามที่จะอธิบายและทำนายพฤติกรรมให้กระชับรัดกุมยิ่งขึ้น Ajzen และ Fishbein ได้เสนอทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผล (Theory of Reasoned Action) เพื่ออธิบาย (explain) ทำนาย (predict) พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทฤษฎีของเขาเป็นผลการวิจัยในปี ค.ศ. 1950 และได้รับการพัฒนาและทดสอบตลอดมา

ทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผลนี้มีสมมติฐานเบื้องต้นว่า โดยปกติแล้วมนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล และสามารถใช้อาวุธที่ตนเองได้รับอย่างเป็นระบบ³⁴ จึงนำไปสู่ข้อสมมติเบื้องต้นของทฤษฎีที่เห็นว่า การกระทำทางสังคมของมนุษย์ทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมของจิตใจ ดังนั้นความตั้งใจ (intention) ที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้นจึงเป็นปัจจัยกำหนดที่ใกล้ชิดมากที่สุดต่อการกระทำของบุคคล เราจึงสามารถทำนายพฤติกรรมได้จากความตั้งใจ

³⁴ Icek Ajzen and Martin Fishbein, Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1980), p. 5, อ้างถึงใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, พฤติกรรมการเมืองของชนชาวไทยทางทฤษฎี (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2532), หน้า 115.

แม้ว่าความตั้งใจของบุคคลเป็นตัวกำหนดที่ใกล้ชิดที่สุดของการกระทำของบุคคลหรือเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมนั้น แต่ก็ไม่สามารถบอกเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมได้ทั้งหมด เราไม่ต้องการเพียงจะทำนายพฤติกรรมเท่านั้นแต่เรายังต้องทำความเข้าใจ (understanding) พฤติกรรมของมนุษย์ด้วย ดังนั้นขั้นต่อมาก็คือ เราจะต้องระบุได้ว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่กำหนดหรือมีอิทธิพลต่อความตั้งใจ (intention) ของมนุษย์

ตามทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผล ความตั้งใจของบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยกำหนดพื้นฐาน 2 ประการ คือ ธรรมชาติของบุคคล และอิทธิพลจากสังคม

ปัจจัยด้านธรรมชาติของบุคคลได้แก่ การประเมินพฤติกรรมที่บุคคลอาจแสดงออกซึ่งอาจเป็นไปได้ในทางบวกหรือลบก็ได้ เราเรียกปัจจัยนี้ว่า "ทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรม" (attitude toward the behavior) ทัศนคติดังกล่าวเป็นการตัดสินพฤติกรรมที่ตนจะกระทำว่า "ดี" หรือ "เลว" บุคคลอาจเห็นชอบหรือต่อต้านการกระทำดังกล่าวก็ได้

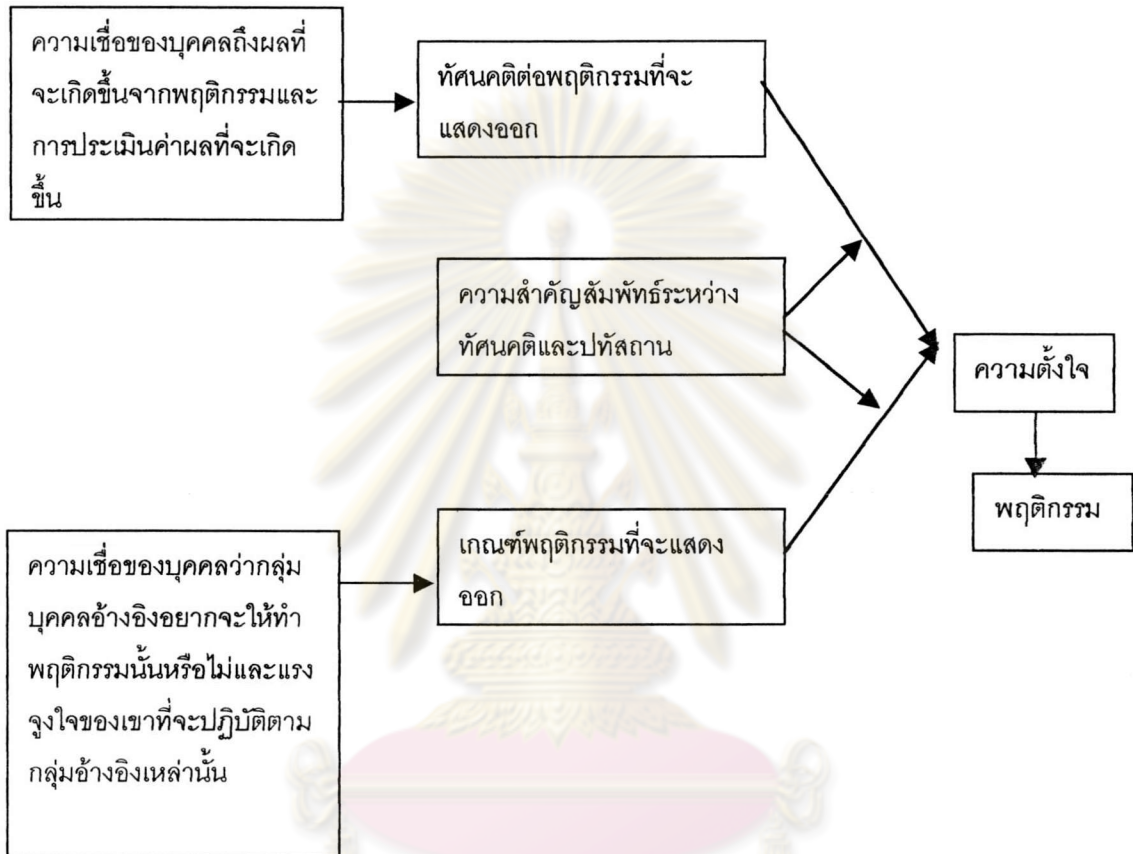
ปัจจัยประการที่สองที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจของมนุษย์ได้แก่ ความสำนึกแรงกดดันของสังคมที่จะให้บุคคลกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้น ความสำนึกดังกล่าวเป็นสภาพการรับรู้ปทัสถานทางบุคคลของสังคม เราจึงเรียกปัจจัยนี้ว่า "ปทัสถานทางสังคมของบุคคล" (subjective norm) บุคคลที่ตั้งใจจะแสดงพฤติกรรมเมื่อเขาประเมินพฤติกรรมนั้นในด้านบวก และเขาเชื่อว่าบุคคลอื่นๆ ที่มีความสำคัญต่อเขาคิดว่า เขาควรแสดงพฤติกรรมนั้นนั่นคือ ในการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับความตั้งใจของเขา ดังนั้นความตั้งใจดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับทัศนคติต่อการกระทำดังกล่าวประการหนึ่ง และขึ้นอยู่กับปทัสถานทางสังคมของตัวเองในเรื่องนั้นอีกประการหนึ่ง

ตามนัยทฤษฎี ทัศนคติเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความเชื่อ (beliefs) กล่าวอย่างกว้างๆ คือ ถ้าบุคคลเชื่อว่า การแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจะก่อให้เกิดผลทางบวกแก่เขา เขาก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อการที่จะแสดงพฤติกรรมนั้น ในขณะที่บุคคลหนึ่งเชื่อ การแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่งจะก่อให้เกิดผลในทางลบแก่เขา เขาก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้น ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานของการแสดงออกของบุคคลนี้เราเรียกว่า "ความเชื่อเชิงพฤติกรรม" (behavioral beliefs)

ปทัสถานทางสังคมของบุคคลก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความเชื่อ แต่ความเชื่อที่ว่านี้เป็นคนละอย่างจากความเชื่อเชิงพฤติกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวกับปทัสถานทางสังคมเป็นความเชื่อที่บุคคลตระหนักว่า มีบุคคลหนึ่งๆ อยากให้เขาทำหรือไม่อยากให้เขาทำพฤติกรรมบางอย่าง บุคคลจะได้รับแรงผลักดันจากสังคมที่จะแสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมตามที่เขาคิดว่า บุคคลอื่นซึ่งเป็นกลุ่มอ้างอิง (reference group) ที่บุคคลยอมรับต้องการให้เขาทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้น

ฐานของความเชื่อของบุคคลชนิดนี้ได้แก่ ปทัสถานทางสังคมของบุคคล เราจึงเรียกว่า “ความเชื่อเชิงปทัสถาน” (normative beliefs)

โดยสรุปปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมแสดงให้เห็นดังในรูป



ดังพิจารณาจากรูปจะพบว่า ทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะอิทธิพลของทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรม โดยละเอียดที่จะกล่าวถึงปัจจัยสำคัญอื่นๆ ที่นักสังคมศาสตร์และนักพฤติกรรมศาสตร์จำนวนมากได้ใช้อธิบายพฤติกรรม เช่น คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ (personality characteristics) เช่น คุณลักษณะอำนาจนิยม (authoritarianism) หรือปัจจัยที่เป็นตัวแปรทางประชากร (demographic variables) เช่น เพศ อายุ ชั้นทางสังคม เป็นต้น หรือปัจจัยทางสังคมอื่นๆ เช่น บทบาททางสังคม สถานภาพทางสังคม สติปัญญาความเฉลียวฉลาดและแบบแผนความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นต้น

จากการศึกษาวิจัยจำนวนมากพบว่า ปัจจัยทางด้านบุคลิกภาพหรือปัจจัยด้านตัวแปรประชากรมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่ทำการศึกษา อย่างไรก็ตามปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีใช้องค์ประกอบ

ภายในของการเกิดพฤติกรรม หากแต่เป็นตัวแปรภายนอก (external variables) ของพฤติกรรมตัวแปรภายนอกเหล่านี้ต่างมีอิทธิพลต่อความเชื่อของบุคคลซึ่งมีผลกระทบต่อไปถึงทัศนคติและปทัสถานทางสังคมของบุคคล แต่อิทธิพลดังกล่าวมิใช่อิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรม หากแต่กลับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและปทัสถานทางสังคมที่มีต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกของบุคคล

จากทฤษฎีการกระทำที่มีเหตุผลสามารถนำมาใช้อธิบายและทำความเข้าใจการที่คณะสงฆ์ไทยให้การปฏิเสธการอนุญาตที่จะบวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีว่า เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น โดยทฤษฎีดังกล่าวให้พิจารณาเป็นลำดับขั้น เริ่มตั้งแต่เกิดจากความเชื่อของบุคคลอันนำไปสู่การมีทัศนคติต่อพฤติกรรมที่แสดงออก และเมื่อมีทัศนคติเป็นเช่นใดแล้วย่อมจะส่งผลต่อความตั้งใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำนั่นเอง กรณีเรื่องการบวชภิกษุณีนั้นกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องระหว่างผู้หญิงกับการบวช และในเมื่อเกี่ยวข้องกับผู้หญิงสิ่งที่ต้องพิจารณาก็คือ ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้หญิงว่าเป็นเช่นไร และการที่พระสงฆ์จะมีความเชื่อเป็นเช่นไรนั้น สิ่งเริ่มต้นในการนำมาซึ่งความเชื่อของพระสงฆ์ก็คือ การที่ต้องเรียนรู้ในการปฏิบัติตนต่อผู้หญิงในสถานภาพของนักบวชว่า จะต้องประพฤติตัวอย่างไร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเนื้อหาในพระไตรปิฎกเองต่างกับบรรยายถึงมุมมองที่มีต่อผู้หญิงไว้ต่างๆ นานามีทั้งแบบที่ยกย่อง และแบบที่กล่าวประนามขึ้นอยู่กันว่า ผู้ที่ศึกษาจะเลือกพิจารณาและยึดถือในมุมมองไหนเป็นสำคัญ ซึ่งถ้าหากเลือกที่จะยึดถือในส่วนที่กล่าวถึงผู้หญิงในแง่ที่ไม่ดีแล้วย่อมส่งผลต่อความเชื่อทำให้มองผู้หญิงว่า เป็นเพศที่ไม่ดีนำมาซึ่งอันตรายต่างๆ อันจะทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการตีความเรื่องผู้หญิงจะออกบวชตามไปด้วย เนื่องจากอาจเกรงว่า ถ้าผู้หญิงเข้ามาอยู่ในพระพุทธศาสนาโดยการบวชเข้ามาแล้วอาจจะทำให้พุทธศาสนาเสื่อมลง และหากมีทัศนคติเช่นนี้แล้วย่อมทำให้พระสงฆ์ไม่มีความตั้งใจหรือความพยายามที่จะกระทำหรือยอมรับต่อวิธีการที่จะช่วยให้การบวชภิกษุณีเกิดขึ้น และในเมื่อความตั้งใจไม่ถูกทำให้เกิดขึ้นแล้วสิ่งใดที่ยังคงเป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดที่คณะสงฆ์ไทยสร้างขึ้นมานับแต่ครั้งอดีตเพื่อใช้ปฏิเสธการบวชภิกษุณีก็ยังคงถูกบังคับให้อยู่เรื่อยมา โดยไม่มีการยกเลิกหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

2.5 ทฤษฎีวาทกรรม

วาทกรรม (discourse) คืออะไรนั้น คำตอบที่ได้ก็มีสภาพเป็น discourse ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ discourse ของผู้ตอบ ซึ่งผู้ตอบมีประสบการณ์อย่างไรกับบทบาทของ discourse ที่มีต่อผู้ตอบ เช่น

ความหมายที่ Roland Barthes ให้กับ วาทกรรม ซึ่งปรากฏในงานเขียนเรื่อง A Lover Discourse โดยอธิบายคำว่า discourse มาจากคำว่า "Discourses" ซึ่งเดิมหมายถึงการวิ่งไปในที่นั่นที่นี้ การมาและไป วิธีการที่ใช้ และโครงกับแผน ในแง่นี้ "คู่รักจึงไม่อาจยับยั้งมิให้จิตวิ่งวุ่นได้

ต้องใช้วิธีใหม่ๆ และวางโครงการเล่นงานตนเอง discourse ของเขาดำรงอยู่ เพียงในการพลุ่งขึ้นปรากฏตัวของภาษา ซึ่งเกิดขึ้นในปริบทที่ดูเล็กน้อยและเป็นเรื่องของโอกาส”³⁵

Herbermas เป็นนักวิชาการผู้หนึ่งที่ได้กล่าวถึง discourse โดยอธิบายว่า discourse เป็นการกระทำที่ตนมุ่งจะแสดงให้เห็นฐานของการพูดจาชนิดที่แผ่ความรู้ต่อผู้อื่น ในกรณีที่มีความเห็นหรือปทัสถาน (norm) บางอย่างที่ยังเป็นปัญหาอยู่ discourse ก็จะมาทำหน้าที่เป็นเหตุผลรองรับความเห็นหรือปทัสถานนั้น และเพราะความจริง (truth) นั้นแตกต่างจากความแน่นอน (certainly) สามัญตรงที่ความจริงอ้างความเป็นที่สูงสุด discourse จึงเป็นเงื่อนไขของสิ่งที่ไม่มีเงื่อนไข³⁶

ธเนศ วงศ์ยานนาวา ได้อธิบาย discourse เอาไว้ว่า ภายใต้ระเบียบวิธีการจัดการที่เกี่ยวกับความจริงนี้ มีกลไกที่จะสามารถทำให้แยกแยะได้ว่า ประโยคความรู้ใดถูก และประโยคความรู้ใดผิด ลักษณะของกฎเกณฑ์ทางภาษาที่ผลิตประโยคความรู้ชุดหนึ่งซึ่งจัดกลุ่มผิดและกลุ่มถูกเอาไว้ นั้นเรียกว่า “discourse” คุณลักษณะที่มีเอกภาพของ discourse มิได้ขึ้นอยู่กับความหมายหรือความตั้งใจของผู้ใช้ภาษาแต่ประการใด หากแต่ขึ้นอยู่กับระบบบรรทัดภายในของ discourse นั้นเอง³⁷

นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักสังคมศาสตร์มองว่า สังคมมีความจำเป็นต้องอธิบายโครงสร้างการจัดสรรอำนาจ เกียรติยศ และโภคทรัพย์อย่างที่เป็นอยู่ แต่คำอธิบายนั้นมิได้ปรากฏเป็นคำตอบสำเร็จรูป เพราะคำอธิบายของสังคมเป็น discourse คือ การโยนใยข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อนที่สุด เป็นข้อเท็จจริงทุกด้านที่สังคมนั้นรู้ไม่ว่าจะเป็นแพทย์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษา วรรณคดี ฯลฯ เป็นองค์ความรู้ของสังคม discourse จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเหมือนความรู้ก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น คนทุกคนตกอยู่ใต้อำนาจของ discourse หนึ่งๆ ทั้งสิ้น เพราะโลกภายนอกมันสัมพันธ์กัน อย่างนี้เราจึงควรมีสถานะอย่างนี้³⁸

³⁵ Roland Barthes, *A Lovers Discourse: Fragment*, Trans. Richard Howard (New York: Hill and Wang, 1981), p. 3, อ้างถึงใน ทรงพร สารพานิช, “วาทกรรมทางการเมืองและผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง: ศึกษากรณีเขตเลือกตั้งภาชีเจริญและเขตเลือกตั้งสวนหลวง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 17.

³⁶ Jurgen Habermas, *Theory and Practice*, Trans. John Viertel (Boston: Beacon Press, 1974), p. 18- 19, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน

³⁷ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, *การวิเคราะห์หีบเจด (Subject): ทฤษฎีที่ไร้ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของมิเชล ฟูโกต์* (กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 19.

³⁸ นिति เอียวศรีวงศ์, “จดหมายตอบ,” *รัฐศาสตร์สาร* 14- 15 (1 กันยายน- เมษายน 2532): 311- 340.

ฟูโกต์ ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง discourse กับอำนาจเอาไว้ว่า discourse มิใช่เป็นเพียงสิ่งที่แสดง(หรือซ่อน) ความปรารถนา แต่ยังเป็นวัตถุแห่งปรารถนานั้นด้วย และดังที่ประวัติศาสตร์ได้สอนไว้ เมื่อ discourse มิใช่เป็นสิ่งที่เพียงแปลความการต่อสู้หรือระบบของการครอบงำ แต่การต่อสู้นั้นเป็นไปโดยและเพื่อ discourse นั้นเอง discourse คือ อำนาจที่จะต้องยึดกุม

ฟูโกต์ เสนอว่า ในบรรดาความสัมพันธ์ของมนุษย์ สิ่งที่มีบทบาทสำคัญและแพร่หลายครอบคลุมกิจกรรมทุกประเภทของมนุษย์ก็คือ การแสดงออกหรือการสื่อสารกันนั่นเอง การสื่อสารอาจมาในรูปถ้อยคำทั้งพูดและเขียน และอาจมาในรูปการปฏิบัติ พฤติกรรม อากัปกริยาต่างๆ ในเชิงสัญวิทยา (semiology) โดยแบ่งองค์ประกอบของการสื่อสารความหมายในทุกๆ ระบบสัญลักษณ์ออกเป็นตัวสื่อความ (signifier) กับตัวความหมาย (signified) ตัวอย่างเช่น แ-ม-ว เป็นตัวสื่อความ ซึ่งในภาษาไทยบ่งบอกถึงตัวความหมาย “แมว” ว่าเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งรูปร่างคล้ายเสือ แต่ตัวเล็กกว่าและเวลาส่งเสียงร้องจะร้องเหมียวๆ

ในกรณีของโครงสร้างนิยม ตัวสื่อความชุดดังกล่าวจะเป็นโครงสร้างที่ตายตัวแน่นอนอันสำหรับความหมายที่ต้องการซึ่งผลิตหรือก่อความหมายแก่มนุษย์ในแบบแผนวัฒนธรรมหนึ่งๆ ได้ตรงกัน นักคิดแนวโครงสร้างนิยมจึงสนใจศึกษาตัวความหมายแบบต่างๆ ภายใต้บังคับการของตัวสื่อความหมายที่เป็นสัจจะ แต่นักคิดกระแสหลังโครงสร้างนิยมจะสนใจศึกษาตัวสื่อความ ซึ่งผันแปรไม่คงที่ ไม่ถาวรตายตัว และกระทำซึ่งกันและกัน ไม่มีตัวสื่อความที่ลึกลับและคงที่ มีแต่ตัวสื่อความที่หลากหลายเติมไปหมดที่สัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน และเครือข่ายของตัวสื่อความหลากหลายนั่นเองที่บ่งการ หรือสร้างมนุษย์ขึ้นโดยที่มนุษย์ไม่สามารถบงการความเคลื่อนไหวของตัวสื่อความ (the play of signifiers) ฟูโกต์สนใจต่อการที่ the play of signifiers กลายเป็นระบบบงการมนุษย์ซึ่งมนุษย์ในทัศนะของฟูโกต์มิใช่องค์ประธานที่กำหนดบงการประวัติศาสตร์ของสรรพสิ่งตรงกันข้ามมนุษย์เป็นผลิตผลของตัวกระทำอื่นได้แก่ discourse

มนุษย์อยู่เป็นสังคมได้ด้วยการสื่อสารความผ่าน discourse ที่เข้าใจกันได้รู้เรื่อง และความไม่เข้าใจกัน เข้าใจผิดกันก็เป็นเรื่องของการสื่อความอีกเช่นกัน มนุษย์สามารถสำนึกรับรู้ตัวตนเป็นมนุษย์อยู่ได้ เพราะมนุษย์รู้จักใช้ภาษาสื่อความกัน ซึ่งตรงนี้เองที่ทำให้นักปรัชญาและนักมานุษยวิทยาถือเป็นคุณลักษณะพิเศษที่ยิ่งใหญ่ของความเป็นมนุษย์คือ มนุษย์เป็นผู้สร้างภาษา แต่ตรงนี้อีกเช่นกันที่ทำให้เราอาจคิดอย่างฟูโกต์ได้ว่า ภาษาและการสื่อความคือปัจจัยกำหนดความเป็นมนุษย์

ฟูโกต์ มีทัศนะว่า มนุษย์มิได้เป็นผู้กำหนดหรือบงการการกำเนิดภาษา ตรงกันข้ามมนุษย์แต่ละคนในทุกยุคกำเนิดมาท่ามกลางภาษาและการสื่อความที่แพร่หลายอยู่ก่อนแล้ว ยิ่งการสื่อความแพร่ขยายเติบโตขึ้นมนุษย์ก็มีหน้าที่เรียนรู้การสื่อความหรือ discourse ที่ดำรงอยู่ ณ ขณะนั้น discourse หนึ่งๆ อาจมีกำเนิด ณ จุดใดจุดหนึ่ง หรือเหตุการณ์ ไตเหตุการณ์หนึ่ง แต่ครั้งเมื่อ

มนุษย์ได้แสดงออกไปจนเกิดเป็นการสื่อความซึ่งกันและกันในหมู่คนหรือแวดวงหนึ่งๆ แล้ว discourse นั้นก็ได้เป็นสมบัติทรัพย์สินหรือผลผลิตที่มนุษย์ผู้ใดโดยเฉพาะเป็นเจ้าของอีกแล้ว discourse กลับแพร่กระจายเวียนอยู่ในบรรดามนุษย์แวดวงหนึ่งๆ โดยที่มนุษย์กลับต้องยอมรับความหมายหรือกฎเกณฑ์ discourse เพื่อจะสื่อความเข้าใจ มนุษย์จึงถูกกำหนดว่า จะพูดแสดงออก สื่อรับความรู้เข้าใจอย่างไรก็ด้วยบรรดา discourse ที่แพร่หลายครอบคลุมชีวิตของเขานั้นเอง

การพูด คือ การกระทำหรือปฏิบัติการของ discourse ที่จะเปิดเผยตัวเองออกมา หมายความว่า การพูดคือ การที่กฎเกณฑ์ค่านิยม ความรู้ มาตรฐาน หรือความเชื่อที่ครอบคลุมชีวิตอยู่ (หรือ discourse จำนวนหนึ่งนั่นเอง) ประสานกันเข้าแล้วเผยตัวออกมาเป็นคำพูดเฉพาะครั้ง discourse เหล่านั้นสามารถจะประสานเข้าเพื่อเป็นคำพูดต่างๆ กันได้มากมายนับไม่ถ้วน แต่การพูดครั้งหนึ่งๆ การแสดงออกหนึ่งๆ หรือการกระทำหนึ่งๆ คือ การที่ discourse จำนวนหนึ่งประสานกันเข้า ในสถานการณ์เฉพาะและปรากฏตัวเป็นความหมายที่สื่อความได้ขึ้นมาชุดหนึ่ง

ตัวอย่างเช่น หากมีผู้กล่าวว่า “เขาเป็นคนเลวมากจึงร้ายได้ดิบได้ดีในชีวิต” เมื่อได้ฟังแล้วจะเกิดความรู้สึกว่า คำสันธาน “จึง” ไม่น่าจะถูกต้องควรเปลี่ยนเป็น “แต่ทว่าเขากลับร้ายร้ายได้ดิบได้ดีในชีวิต” เนื่องจากเราคิดว่า ข้อความแรกทำให้อนุประโยคทั้งสองกลายเป็นความเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ทั้งๆ ที่ตามความเข้าใจโดยทั่วไปแล้ว อนุประโยคทั้งสองไม่ควรจะสัมพันธ์กันด้วยตรรกในเชิงเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน แต่การสัมพันธ์ด้วยตรรกเชิงขัดแย้งการใช้สันธาน “จึง” ทำให้ประโยคทั้งหมดดูจะผิดตรรก แต่ถ้าหากเปลี่ยนคำเชื่อมเสียใหม่ ประโยคทั้งหมดจึงพอจะเข้าใจได้ อะไรที่กำหนดให้คำสันธาน “จึง” กลายเป็นความผิดพลาดในขณะที่สันธานชุดใหม่ใช้ได้ ความผิดพลาดอยู่ที่ไวยากรณ์ผิดหรืออยู่ที่การรับรู้ของเราที่ถูกหล่อหลอมมาว่า ความเลวกับความร้ายได้ดิบได้ดีควรเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกัน ขัดแย้งกัน ประโยคแรกจึงขัดต่อ discourse ว่าด้วยความดีความยุติธรรม³⁹ ซึ่งมีอยู่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เมื่อเรารับรู้ว่า คนเลวกลับได้ดี จึงต้องเกิดความรู้สึกขัดแย้ง แต่ถ้าหากคนชั่วได้ดีจนกลายเป็นเรื่องปกติและยอมรับกันได้อย่างเป็นทางการ ประโยคดังกล่าวก็อาจจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งแต่อย่างใด

ตัวอย่างที่ยกมาพอสังเขปนั้นจะเห็นได้ว่า การรับรู้ ความคิด และการแสดงออกของเรามีไว้เพียงเรื่องของภาษาหรือไวยากรณ์เท่านั้น แต่ดำเนินไปภายใต้กรอบที่กำหนดโดย discourse จำนวนมากในสังคม

³⁹ ธงชัย วินิจจะกุล, “วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาคณาธิปไตย,” รายงานโครงการวิจัยเสริมหลักสูตร (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 19- 20.

จากการศึกษาของฟูโกต์ถึง discourse ของอารยธรรมยุโรปว่าด้วย ความบ้า อาชญากรรม และการลงโทษเป็นต้น ทำให้พบว่า discourse ของความบ้า อาชญากรรม และการลงโทษเปลี่ยนไปก่อนศตวรรษที่ 19

ดังนั้นสำหรับฟูโกต์แล้ว discourse ไม่ได้มีเพียงความสามารถหรือบทบาทที่มีต่อความเข้าใจได้ เข้าใจไม่ได้ของการสื่อความกัน หรืออำนาจที่มีต่อการตัดสินใจเชิงคุณค่าต่างๆ เท่านั้น แต่ discourse กลายเป็นเครือข่ายของกฎเกณฑ์ ค่านิยม การรับรู้ ความเข้าใจร่วมมาตรฐาน ความเชื่อในเรื่องต่างๆ ของชีวิตมนุษย์ที่เกิดจากการแสดงออกและการสื่อความกัน ไม่ว่าจะมึระบบความคิดหรืออุดมการณ์ที่แน่ชัดอยู่เบื้องหลังหรือไม่ก็ตาม เครือข่ายดังกล่าวจึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกันเป็นระบบหรือมีตรรกที่เป็นระเบียบ หรือมีรากเหง้าจากความเชื่อ หรือสกุลความคิดโดยเฉพาะ แต่มาจากการแสดงออกและการสื่อความของคนจำนวนมากจนไม่รู้ที่มาแน่ชัด และจนกระทั่งไม่มีใครสามารถอ้างความเป็นเจ้าของหรือผู้ให้กำเนิด discourse ได้

จากแนวความคิดของฟูโกต์ที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า มนุษย์จะแสดงออก ตัดสินใจเชื่อ การรับรู้อย่างไรก็ด้วยบรรดา discourse ที่แพร่ครอบคลุมชีวิต ณ ขณะนั้น การสื่อความในปรากฏการณ์ใดทำให้ discourse เผยตัวออกมาแพร่กระจายวงเวียนอยู่ในบรรดามนุษย์แวดวงหนึ่งๆ ภาษาเป็นช่องทางหนึ่งที่ discourse แพร่กระจายออกมาเช่น ในคำสอนต่างๆ วรรณกรรม วาทะสำคัญๆ

สำหรับในพุทธศาสนา คำสอนทางพุทธศาสนาเป็นวาทกรรมที่ให้ความหมายของความดี ความสุข โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นนักวาทะที่ใช้หลักการในการพันทุกข์มาปลดปล่อยมวลมนุษยชาติที่เผชิญกับความทุกข์และปัญหาต่างๆ ต่างก็ต้องการวาทกรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะเป็นอย่างคุณิมาณหรือกามนิต ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า วาทกรรมหลักที่พระพุทธองค์ทรงนำมาสู่โลกก็คือ การพันทุกข์ และวิธีการให้พ้นทุกข์ ซึ่งความทุกข์นั้นโดยปกติไม่เป็นที่ต้องการของมนุษย์อยู่แล้ว เมื่อพระองค์ได้แสดงให้เห็นถึงเหตุแห่งความทุกข์ และวิธีการให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ คำสอนที่มุ่งเน้นในเรื่องดังกล่าวของพระพุทธองค์จึงกลายมาเป็นที่รู้จักและยอมรับของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ คำสอนของพระพุทธองค์ถึงแม้จะมีหลากหลายก็ตามแต่ท้ายที่สุดแล้วก็กันไปเพื่อการดับทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่นไม่ว่าจะเป็น

หลักไตรลักษณ์ คือ หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานความคิดของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับจักรวาลชีวิตและสังคมาว่า ล้วนมีลักษณะสามัญ 3 ประการควบคุมอยู่ ได้แก่

1.อนิจจัง คือ ความผันแปร ความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ได้แก่ การที่สังขตธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเรื่อยไป ไม่มีสิ่งใดคงที่หรือหยุดนิ่ง

2.ทุกขัง คือ ความคงสภาพทนอยู่ไม่ได้ ได้แก่ ภาวะที่สังขตธรรมถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว หรือภาวะที่กิดตันขัดแย้งบกพร่องไม่สมบูรณ์อยู่ในตัว

3.อนัตตา คือ ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง กำหนดเป็นตัวตนแท้จริงไม่ได้หรือไม่ใช่ตัวตนได้แก่ การที่สิ่งทั้งปวงมีอยู่ แต่มีอยู่อย่างเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและสืบเนื่องกันไปเหมือนกระแสน้ำ และกาลเวลาที่ผ่านไปโดยไม่ขาดตอน และเมื่อแยกองค์ประกอบสิ่งต่างๆ แล้ว ไม่มีลักษณะใดที่คงที่ที่จะทำให้กำหนดลักษณะใดเป็นสิ่งที่ตายตัวได้ จึงบอกไม่ได้ว่า ตรงไหนคือตัวตน ซึ่งถ้าหากเข้าใจในกฎเกณฑ์ดังกล่าวแล้วก็จะไม่เกิดเป็นความทุกข์ เพราะการที่มนุษย์เราทุกวันนี้เกิดความทุกข์ขึ้นมา นั้นก็มาจากการไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ปราศจากตัวตนที่แท้จริงโดยขาดการพิจารณาหยั่งรู้ ครั้นพอเวลาสิ่งที่เรายึดถือเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา ก็เกิดอาการรับสภาพดังกล่าวไม่ได้ เมื่อยอมรับไม่ได้จึงเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา

หลักอริยะสัจ เป็นหลักธรรมแห่งความรู้แจ้งในความจริงอันประเสริฐ 4 ประการคือ

1.ทุกข์ กระบวนการแห่งชีวิตที่ต้องเปลี่ยนไปตลอดเวลา ทั้งทางร่างกาย(เกิด แก่ เจ็บ ตาย) และทางจิตใจ ความไม่สมปรารถนา ความพลัดพรากซึ่งก่อให้เกิดทุกข์

2.สมุทัย สาเหตุแห่งการเกิดความทุกข์มาจากกามตัณหา(ความอยากได้ออยากมี) ภวตัณหา(ความอยากให้อยู่คงอยู่ในสภาพเดิม) และวิภวตัณหา(ความอยากให้มันหมดไปหรืออยากหนีให้พ้นจากสภาพเดิม)

3.นิโรธ การดับตัณหาทั้งสาม ซึ่งจะต้องค่อยๆ เป็นลำดับขั้นทั้งหมดมี 8 ขั้น เรียกว่า มรรค 8

4.มรรค คือ วิธีทางไปสู่ความดับทุกข์มี 8 ทางได้แก่ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ตั้งสติชอบ และตั้งใจชอบ

จากที่กล่าวมาข้างต้นในเมื่อว่าทฤษฎีหลักของพุทธศาสนาอยู่ที่การดับทุกข์เป็นสำคัญ ดังนั้นการพิจารณาตีความข้อความใดๆ ในพระไตรปิฎกจึงควรยึดถือโดยยึดอยู่บนพื้นฐานในเรื่องการดับทุกข์เป็นหลัก การตีความพุทธทฤษฎีการบวชภิกษุณีก็เช่นกัน ซึ่งการบวชนั้นกล่าวได้ว่าเป็นวิธีทางหนึ่งที่จะช่วยให้บุคคลนั้นๆ หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ง่ายขึ้น เพราะฉะนั้นการที่พระพุทธองค์ทรงตั้งเลพระทัยเมื่อครั้งที่พระนางมหาปชาบดีทูลขอออกบวชเป็นภิกษุณีนั้น ก็ไม่ควรที่จะตีความในลักษณะที่ว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงปรารถนาจะให้ผู้หญิงออกบวช เพราะไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ตามต่างก็ตกอยู่ภายใต้สภาวะของความทุกข์และต่างก็พยายามแสวงหาความหลุดด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นการบวชซึ่งเป็นเสมือนประตูทางออกก็ควรที่จะเปิดกว้างทั้งผู้ชายและผู้หญิงอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งพระองค์เองก็ทรงแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญทั้งผู้ชายและผู้หญิงอย่างเท่าๆ กันจากที่ทรงตั้งพุทธบริษัท 4 ขึ้นมา อีกทั้งยังทรงแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้หญิงในการปฏิบัติธรรมจากการที่ทรงยกย่องว่า เป็นเป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ เท่ากับเป็นการยืนยันว่า การบรรลุดธรรมในทางพุทธศาสนาจะไม่มีเพศมาเป็นตัวจำกัด และเมื่อยึดถือการหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นที่ตั้งแล้วก็ไม่ควรที่จะนำสิ่งใดๆ มาใช้เป็นข้อจำกัดในการปฏิเสธการบวช แม้กระทั่ง

การยึดติดวิธีการในการบวชที่คณะสงฆ์นำมาใช้ปฏิเสธการอนุญาตการบวชก็ควรจะถูกลดความสำคัญลงให้น้อยกว่าความสำคัญในการหลุดพ้นจากความทุกข์

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นแรกๆ ที่เกี่ยวกับสตรีในบริบททางศาสนาเริ่มขึ้น พ.ศ.2516 เมื่อประคอง สีนานาพนิตวิกรัษ์⁴⁰ เสนอวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง “บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม” จุดประสงค์ของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้มุ่งศึกษาบทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคมและตรวจสอบความคาดหวังของชาวไทยที่มีต่อแม่ชี โดยจำกัดขอบเขตงานวิจัยเฉพาะการศึกษาเก็บข้อมูลจากแม่ชีวัดปากน้ำภาษีเจริญ แต่ได้ศึกษาถึงภูมิหลังและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของแม่ชีไทย รวมทั้งการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยตลอดจนจุดมุ่งหมายและกิจกรรมของสถาบันแม่ชีไทย จากการศึกษพบว่า แม่ชีส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ มีการศึกษาน้อย แต่ก็มี ความตั้งใจที่จะพัฒนาตนเองในด้านความรู้ทางพุทธศาสนาและการฝึกสมาธิเพื่อจะได้ช่วยสังคมได้และได้ชี้ว่า พระภิกษุและข้าราชการมีความคาดหวังอยากเห็นแม่ชีทำงานด้านพัฒนาสังคม เช่น การสอน และเลี้ยงดูเด็กกำพร้า นอกจากนี้สมาชิกของพุทธสมาคมต่างๆ ก็พากันเสนอแนะว่า แม่ชีควรได้รับการอบรมในหลักพุทธศาสนาก่อนที่จะทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ ผู้วิจัยเสนอว่า แม่ชีควรจะได้รับการสนับสนุนในการศึกษาและปฏิบัติพุทธศาสนาและการศึกษาทั่วไปก่อนที่จะสามารถช่วยเหลือสังคมในด้านสังคมสงเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยในวงกว้าง

จากงานวิจัยชิ้นนี้ที่เนื้อหาบางส่วนได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของแม่ชีไทยเอาไว้ ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวถูกนำมาใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ในการอุปมาเพื่อแสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์ไทยไม่อนุญาตให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีมาตั้งแต่ครั้งอดีต สาเหตุที่ต้องนำเอาประวัติของแม่ชีมาอุปมาไว้เช่นนี้ก็เนื่องจากไม่ปรากฏมีหลักฐานใดๆ ทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวหรือคำกล่าวเกี่ยวกับภิกษุณี แต่หลักฐานที่เกี่ยวกับแม่ชีกลับปรากฏมี ดังนั้นจึงทำให้ต้องหยิบยกเรื่องราวของแม่ชีมาอุปมาในลักษณะดังกล่าว

ในปี พ.ศ. 2521 เสมอ บุญมา⁴¹ ได้เสนอวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา” วัตถุประสงค์วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้เพื่อประมวลถึงประวัติความเป็นมาต่างๆ ของภิกษุณีอย่างละเอียดตามลำดับ นับตั้งแต่ที่สตรีเข้ามาอุปสมบทจนถึงวาระสุดท้าย และจากการศึกษาได้สรุป

⁴⁰ ประคอง สีนานาพนิตวิกรัษ์, “บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), หน้า 27.

⁴¹ เสมอ บุญมา, “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย แผนกวิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 2.

เรื่องราวเกี่ยวกับภิกษุณีเอาไว้ว่า การที่สตรีละทิ้งบ้านเรือนเข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา นั้นประกอบไปด้วยเหตุผลต่างๆ กัน อาทิ เนื่องจากความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา จากการประสบปัญหาชีวิต การที่สตรีเข้ามาบวชในพุทธศาสนาทำให้พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงเสถียรภาพของพระพุทธศาสนาว่า อาจจะสามารถอยู่ได้ไม่นาน เพราะภิกษุณีเป็นเหตุ แต่พระองค์ทรงเห็นว่าสตรีเมื่ออุปสมบทแล้วก็สามารถปฏิบัติธรรมจนบรรลุผลได้เหมือนกัน จึงทรงอนุญาตแต่ทรงกำหนดระเบียบวินัยต่างๆ ไว้อย่างรัดกุม สำหรับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั้นมี 4 วิธีคือ การอุปสมบทด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ การอุปสมบทด้วยวิธีขอความเห็นชอบจากสงฆ์ 4 ครั้ง การอุปสมบทด้วยการขอความเห็นชอบจากสงฆ์สองฝ่าย และการอุปสมบทด้วยวิธีใช้ชุด ส่วนข้อปฏิบัติของภิกษุณีนี้นั้นทั้งหมด 311 ลักษณะ สภาพการเป็นอยู่ของภิกษุณีคือ มีชีวิตอยู่ได้โดยอาศัยผู้อื่นเลี้ยงดูเช่นเดียวกับภิกษุ มีเครื่องนุ่งห่มใช้อย่างจำกัดเพียง 5 ผืน ที่ย้อมด้วยน้ำฝาด สำหรับที่อยู่ต้องอยู่ใกล้กับที่อยู่ของภิกษุจะอยู่ตามลำพังโดยเอกเทศไม่ได้ กิจกรรมที่ภิกษุณีจะต้องกระทำร่วมกันกับหมู่คณะซึ่งเรียกว่า สังฆกรรม นั้นเช่นเดียวกับภิกษุมี 4 ชนิด ส่วนบทบาทของภิกษุณีในกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือ นับตั้งแต่ได้เกิดบริษัทนี้ขึ้นภิกษุณีมีส่วนอย่างสำคัญในการประกาศหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาให้เข้าถึงจิตใจของประชาชนสามารถได้ตอบปัญหาที่เป็นคำถามของบุคคลที่นับถือศาสนาอื่นได้อย่างองอาจและถูกต้องตามความเป็นจริง จนสามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้คนให้หันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ภิกษุณีถึงแม้จะเป็นสตรีเพศแต่เมื่อมีโอกาสได้บวชแล้วก็สามารถประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจนได้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงสุดเป็นพระอรหันต์จำนวนมาก และท้ายที่สุดความเลื่อมใสของภิกษุณีเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ อาทิ ความยุ่งยากเกี่ยวกับขั้นตอนในการอุปสมบท เกี่ยวกับสภาวะของสตรีเอง ความเลื่อมใสของพระพุทธศาสนาภายหลังพุทธปรินิพพาน ขาดการอุปถัมภ์จากราชสำนัก รวมถึงการถูกทำลายกวาดล้างจากข้าศึกศัตรูที่เข้ามารุกรานอินเดีย

จากงานวิจัยชิ้นนี้ที่เนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ของภิกษุณีเป็นหลัก ซึ่งเนื้อหาบางส่วน ของงานวิจัยดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายเหตุการณ์ความ เป็นมาในการเกิดภิกษุณีว่า มีเรื่องราวเป็นเช่นใด ซึ่งเป็นสิ่งที่คณะสงฆ์ไทยได้หยิบยกนำมาใช้ดี ความพุทธทานุญาติของพระพุทธเจ้าอันจะนำไปสู่ทำที่และการปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทยต่อเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ยังได้หยิบยกเนื้อหาที่แสดงถึงวิธีการบวชภิกษุณีในรูปแบบต่างๆ มาใช้เพื่อแสดงให้เห็นว่า มิใช่จะมีรูปแบบการบวชโดยสงฆ์สองฝ่ายเพียงเท่านั้นที่สามารถกระทำได้ หากแต่ยังมีรูปแบบวิธีการบวชชนิดอื่นๆ ที่พระพุทธเคยทรงกระทำมาแล้ว โดยนำวิธีการดังกล่าวมาใช้เป็นทางออกให้คณะสงฆ์ไทยพิจารณาว่า จะปรับตัวยอมรับโดยนำรูปแบบดังกล่าวมาปฏิบัติใช้ได้หรือไม่

ในปี พ.ศ. 2523 ปาริชาต นนทกานันท์⁴² ได้เสนอวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง “แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา” สำหรับวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้เพื่อเข้าใจถึงทัศนคติของพุทธปรัชญาที่มีต่อมนุษย์ โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับสตรี และจากผลการศึกษาได้กล่าวถึงพุทธปรัชญาโดยเห็นว่า ธรรมชาติของสตรีและบุรุษนั้นแตกต่างกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ คือต่างกันในรูปแบบ สันฐาน นิสัย และกิริยาอาการ ในทางสรีระวิทยาแล้วหญิงไม่มีใครมีกำลังกาย ไม่แข็งแรงเท่ากับชาย ส่วนในทางจิตใจนั้นสตรีก็มีธรรมชาติที่แตกต่างจากบุรุษ แม้สตรีจะอดทนแต่สตรีก็มีจิตใจที่อ่อนโยน อ่อนไหวเป็นกังวลได้ง่าย และมักเป็นไปตามอำนาจของอารมณ์ ข้อแตกต่างนี้เป็นความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ความแตกต่างนี้ไม่จำเป็นต้องทำให้เพศใดเหนือกว่าหรือด้อยกว่าเพศใดโดยอัตโนมัติ ทั้งยังมีได้เป็นไปในลักษณะที่เหนือกว่า ด้อยกว่าแต่เป็นความแตกต่างที่ต่างก็มีบทบาทในลักษณะที่เกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และสืบเนื่องมาจากความแตกต่างบางอย่างของชายและหญิง สภาพทางกายนี้จึงเป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดการประพฤติปฏิบัติในบางอย่างของสตรี ฉะนั้นในการกระทำเพื่อให้บรรลุสิ่งใดนั้นสตรีจะกระทำได้ด้วยការมีความตั้งใจและอุตสาหะพยายามมากกว่าบุรุษ ถึงแม้ว่าสตรีจะด้อยกว่าบุรุษในทางสรีระแต่ในทางภูมิปัญญาและความสามารถแล้วสตรีเสมอบุรุษ โดยการที่พระพุทธองค์ทรงประทานพุทธาณุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนานั้นก็เป็นการแสดงถึงการยอมรับสตรีในทางภูมิปัญญาหรือความสามารถที่จะเข้าใจธรรม ปฏิบัติธรรม และสำเร็จมรรคผลได้เช่นเดียวกับบุรุษซึ่งเท่ากับแสดงว่าพุทธปรัชญายอมรับในความสามารถของสตรีเพศมานานแล้ว อีกทั้งพุทธปรัชญายังยอมรับว่า สตรีนั้นเหนือกว่าบุรุษในบางด้านคือ ยกย่องว่าในระหว่างผู้ให้กำเนิดที่มีพระคุณทั้งสองคือ บิดามารดานั้น สตรีผู้เป็นมารดาเป็นผู้กระทำกิจที่ยากยิ่งกว่า และเป็นผู้ที่มีอุปการะแก่บุตรมากยิ่งขึ้นกว่า นอกเหนือจากที่กล่าวไปแล้วงานวิจัยนี้ยังมีข้อสังเกตที่ควรพิจารณาอย่างหนึ่งคือ จากหลักฐานทางศาสนาจะเห็นว่า มีการกล่าวตำหนิตัวถึงโทษ ความร้ายกาจของสตรี แต่เมื่อพิจารณาแล้วสันนิษฐานได้ว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะสังคมนั้นเป็นสังคมของภิกษุมาก่อนและสมาชิกในสังคมชนทลส่วนใหญ่ก็เป็นภิกษุ ธรรมะส่วนใหญ่จึงแสดงแก่ภิกษุ หนึ่งในกรกล่าวถึงสตรีนั้นพุทธปรัชญามีได้กล่าวถึงแต่สตรีในทางเลวร้ายอย่างเดียว แต่ได้กล่าวถึงโทษและอันตรายของบุรุษไว้เช่นเดียวกัน พุทธปรัชญา ยังได้มีการกล่าวชมเชย ยกย่องสตรีที่ประพฤติปฏิบัติดี ซึ่งก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญาไม่ได้ลำเอียงกล่าวถึงแต่ส่วนเสียหรือความเลวร้ายของสตรีเพียงด้านเดียว

จากงานวิจัยดังกล่าวที่ศึกษาพุทธปรัชญาในแง่ที่เกี่ยวข้องกับสตรี โดยศึกษาตีความจากเนื้อหาในพระไตรปิฎกนั้นปรากฏว่า มีทัศนคติการมองผู้หญิงที่แตกต่างกันอยู่สองด้าน ด้านแรก คือ

⁴² ปาริชาต นนทกานันท์, “แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 170- 176.

มองผู้หญิงว่า มีความเท่าเทียมกับผู้ชายโดยเฉพาะในทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการที่ผู้หญิงสำเร็จมรรคผลได้เช่นเดียวกับผู้ชาย การจัดแบ่งพุทธบริษัทออกเป็น 4 ฝ่าย โดยไม่ว่าจะเป็นผู้ชายและผู้หญิงต่างก็ถูกจัดแบ่งอย่างละเท่าๆ กัน อีกทั้งการยกย่องเอตทัคคะในฝ่ายภิกษุณีและอุบาสิกาดังเช่นที่เคยทรงยกย่องภิกษุสงฆ์มาแล้ว ส่วนอีกด้านหนึ่งก็คือ มองผู้หญิงว่าด้อยกว่าผู้ชายไม่ว่าจะเป็นความด้อยกว่าของผู้หญิงในด้านสังคมที่กล่าวถึงธรรมชาติแห่งนิสัยของผู้หญิงในแง่ที่ไม่ดีเอาไว้อย่างต่างๆ นานา รวมถึงยังมีความด้อยกว่าในด้านศาสนานั้นก็คือ การไม่ยอมให้สตรีออกบวชในพระพุทธศาสนาตั้งแต่แรก ซึ่งจากการที่พุทธปรัชญามองผู้หญิงมีความแตกต่างกันอยู่สองแนวทางนี้ได้ถูกหยิบยกมาใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ โดยนำมาอธิบายถึงที่มาในการแสดงออกของคณะสงฆ์ไทยกรณีการบวชภิกษุณี กล่าวคือ ถ้าหากคณะสงฆ์ยึดถือการตีความพุทธปรัชญาในแง่ที่มองผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายแล้วนั้น ก็จะส่งผลต่อมายังความตั้งใจของคณะสงฆ์ในลักษณะของการไม่พยายามอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีเกิดขึ้น แต่ถ้าหากยึดถือพระคณาที่มองผู้หญิงกับผู้ชายเท่าเทียมกันในศาสนานั้นก็จะทำให้ปฏิเสธอุปสรรคต่างๆ นานาที่จะมาเป็นข้อจำกัดในการบวชภิกษุณี อีกทั้งยังพยายามที่จะหาวิธีการต่างๆ ในการกระทำให้เกิดภิกษุณีสงฆ์ขึ้นมาอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2539 ได้มีงานวิจัยของฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์⁴³ ในหัวข้อเรื่อง “การพัฒนาสตรีในพุทธศาสนา” ในงานวิจัยดังกล่าวได้มุ่งหมายศึกษาพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกเพื่อแสวงหาความเข้าใจที่ถูกต้องในอคติที่มีต่อสตรี ดังปรากฏในค่านิยมเชิงปฏิเสธ เพื่อสร้างความเข้าใจและค่านิยมที่ถูกต้อง จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า อคติต่อเพศหญิงหลายประการที่ยึดถือสืบมา จนกลายเป็นทั้งประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมไทย กระทั่งเกิดเป็นคำกล่าวดังเช่น ผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน ผู้หญิงเป็นดอกไม้ผู้ชายเป็นแมลง ผู้หญิงไม่สะอาด เป็นต้น โดยเชื่อว่า เป็นคำสอนในพุทธศาสนานั้น แท้จริงอคติดังกล่าวมีที่มาจากศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ และยังสามารถเสนอแนะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ องค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา สื่อสารมวลชน รวมไปถึงรัฐบาลจะต้องมีความมุ่งมั่นในการที่จะขจัดอคติเหล่านี้ให้หมดไปเพื่อการพัฒนาสตรีจะได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า ข้อความที่กล่าวถึงผู้หญิงในลักษณะที่ไม่เสมอภาคกับผู้ชายดังที่ปรากฏในเนื้อหาของส่วนของพระไตรปิฎกอันนำไปสู่การมีอคติต่อผู้หญิงนั้นเกิดจากการรับเอาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เข้ามาแฝงอยู่ด้วยได้ถูกหยิบยกนำมาใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ โดยเป็นสิ่งที่มาช่วยลดน้ำหนักหรือความสำคัญต่อการยึดถือพุทธปรัชญาที่มองผู้หญิงในลักษณะที่ด้อยกว่าผู้ชายนั้นว่า อาจจะไม่ใช่ว่าสิ่งที่เป็นแก่นของพุทธศาสนาซึ่งจะส่งผลต่อความถูกต้องในแนวทางดังกล่าวให้ลดน้อยลงตามไปด้วย

⁴³ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎุเสณ, การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา, หน้า151- 156.